

Светослава Съева

ГЛУХОТА В СЕМЕЙСТВОТО

София, 2009

Светослава Съева е гл. ас. д-р по Специална педагогика в Югозападния университет „Неофит Рилски”, гр. Благоевград с тесен профил Слухово-речева рехабилитация.

Повече от 10 г. работи с деца, ученици и младежи със слухови нарушения и партнира на техните родители.

Участва в национални и международни проекти и публикува по теми, свързани с обучение, общуване и социализация на лицата със слухови нарушения.

Книгата е предназначена основно за родители на деца със слухови нарушения. Тя може да бъде полезна и на специалисти в областта на специалната педагогика и в частност в сферата на слухово-речевата рехабилитация, на психолози, социални работници, социални педагози и студенти от посочените области. Информацията може да представлява интерес и за всички, които се интересуват от проблемите на глухотата или проявяват любопитство към области, свързани с нарушенията на слуха.

ГЛУХОТА В СЕМЕЙСТВОТО

Рецензенти: доц. д-р Венета Кацарска
н.с. д-р Милен Замфиров

© Светослава Съева

ISBN: 978-954-8521-02-4

Изданието се финансира от Асоциацията на родители на деца с увреден слух (АРДУС).

*Посвещавам на моите родители Руска и Никола
и на баба ми Минка.*

Изказвам искрена благодарност на децата, с които работя, и на техните родители.

Отправлям думи на признателност към рецензентите на настоящото издание – доц. д-р В. Кацарска и
н. с. д-р М. Замфиров за професионализма, подкрепата и насърчението.

Съдържание

	Страници
Встъпителни слова.....	
1. Намалението на слуха: митове и факти.....	8
2. Развитие на слуха.....	15
3. Причини за слухова загуба.....	
3.1. Генетични аспекти на слуховата загуба.....	18
4. Признаци на намален слух.....	24
5. Видове и степени на слухова загуба.....	26
5.1. Видове.....	26
5.2. Степени.....	28
6. Едностранна слухова загуба.....	31
7. Физическо развитие.....	32
7.1. Бебето.....	32
7.2. Детето.....	37
7.3. Ученикът.....	44
7.4. След абитуриентския бал.....	53
8. Психическо развитие.....	56
8.1. Самочувствие.....	56
8.2. Сексуалност.....	62
9. Общуване.....	66
9.1. Орален метод.....	67
9.2. Билингвистичен метод.....	68
9.3. Тотална комуникация.....	69
10. Обучение.....	72
10.1. Избор на училище.....	73
10.2. Четене.....	76
10.3. Писане.....	81
10.4. Смятане.....	84
10.5. Да играем и да учим.....	85
11. Съвременни технологии.....	90
12. Известни хора със слухови нарушения.....	93

13. Любопитно.....	99
Заключителни слова.....	100
Полезни контакти.....	101
Използвани източници.....	105

Встъпителни слова

Скъпи родители,

Ако Вие сте с намален слух, знаете какво предстои на детето Ви по отношение на възможностите за общуване, перспективите за обучение, професионалната реализация и създаването на семейство. Ако за първи път се срещате с явлението Глухота, то Вие сте сред около деветдесетте процента родители на деца със слухови нарушения в света. Целта на тази книга е да Ви бъде от максимална полза при търсенето на отговорите на въпросите, които най-много Ви вълнуват.

Независимо дали чувате без или със слухов апарат, или не чувате, тази книга има за задача да Ви подпомогне при взимането на решения чрез осигуряване на информация. На детето Ви предстои житейски път, изпълнен с предизвикателства, който то би изминало с по-голяма лекота, ако има Вашата подкрепа и знание и изградено самочувствие и увереност в способностите си.

Вслушвайте се в съветите на специалистите, както и в собствената си интуиция. Вие сте хората, които най-добре познават детето си. Вие имате последната дума по отношение на това как да общува Вашето дете, къде да учи, в каква област да се насочи професионално.

Няма правилен и грешен избор. Това, което е подходящо за Вашето дете, е правилното решение за него.

Светослава Съева

1. Намален слух: митове и факти

Слуховите нарушения се наричат „невидими” нарушения, защото не може да се каже дали човек чува или не само по външния му вид. Въпреки това, намаленият слух има огромно влияние върху живота на детето. В обществото се срещат много погрешни разбирания, свързани със състоянието на намален слух и хората със слухова загуба.

Някои от най-често срещаните митове, които ограничават хората със слухови нарушения в очите на останалите и им поставят етикети, са следните:

Първи мит: Глухотата се лекува.

Някои чувашци родители отдават голяма част от енергията, времето и средствата си, за да търсят лек за глухотата на децата си. Нарушеният слух може да бъде компенсиран, остатъчният слух може да бъде стимулиран, трениран и развит от специалистите и родителите чрез целенасочена работа. Глухотата не е болест, а състояние. Ако за нея съществуваше лек, нямаше да има глухи хора и щяхме да бъдем лишени от общуването с прекрасни, самобитни и атрактивни личности.

Втори мит: Всички глухи хора са еднакви.

Този мит се базира на същността на малцинствената общност, която представляват хората със слухови нарушения – те са по-малко на брой в сравнение с чувашката популация на планетата. Глухите хора имат различни способности, умения, таланти, вкусове, идеи, външен вид и навици, както представителите на всички останали големи общности от хора.

Трети мит: Глухите хора не чуват нищо.

Някои типове слухова загуба са предпоставка за изграждане на свръхчувствителност към околните шумове. В повечето случаи силният шум се възприема като дразнител, причина за дискомфорт и главоболие, което понякога е причина за отказ от носене на слухови апарати. Тоталната слухова загуба е рядко срещана и повечето хора с нарушен слух имат запазени в известна степен слухови усещания.

Четвърти мит: Всички глухи хора носят слухови апарати.

Не всички хора със слухови нарушения носят слуховите си апарати. Това може да е така по различни причини – дискомфорт от страничните шумове и съпътстващо главоболие, неудобство,

притеснение и срам (особено при малките деца и подрастващите), неподходящи втулки (отливки) на слуховия апарат, изхабени батерии на апарата и др.

Пети мит: Слуховите апарати напълно компенсират изгубения слух.

Слуховите апарати са технически помощни средства, които подобряват качеството и силата на възприеманите звуци при някои хора в зависимост от степента на слуховите им нарушения. Те не „възвръщат“ слуха. Носенето на слухов апарат не означава, че човекът с него вече може да чува нормално.

Шести мит: На всички глухи хора трябва да бъде поставен кохлеарен имплант.

Далеч не всички хора със слухови нарушения са подходящи или имат желание да се подложат на тази хирургична интервенция.

Седми мит: Глухите хора са и неми.

Глухите хора могат да говорят. Има хора с нарушен слух, които по различни причини избират да не използват гласа си, когато общуват (например притесняват се да не говорят прекалено тихо или силно). Думата „глухоням“ е напълно неподходяща в съвременния живот и дори се счита за обидна.

Осми мит: Необичайният говор е признак за умствена изостаналост.

Развитието на речта зависи от способността на човек да чува и собствения си глас и да осъществява самоконтрол върху говора си. Това няма връзка с интелигентността.

Девети мит: Глухите хора не са достатъчно умни и образовани, защото не могат да говорят граматически правилно.

Повечето глухи и тежкочуващи лица посещават специализирани занятия по слухово-речева рехабилитация, особено по време на обучението си в училище. Разбираемостта на устната им реч не е свързана с интелигентността и умствените им способности. Някои от глухите хора използват и жестов език успоредно със словесния.

Десети мит: Всички глухи хора общуват чрез жестов език.

Не всички хора със слухови нарушения знаят и използват жестов език. Около 90% от глухите деца се раждат в семейства на чуващи родители, които не знаят и не ползват жестов език.

Следователно, много от децата със слухови нарушения нямат модел на подражание, от който да научат жестовия език.

Единадесети мит: Глухите хора в цял свят ползват един жестов език.

Всяка страна има свой национален жестов език. Жестовият език е самостоятелна кодова система, независима от словесния език. При жестовия език съществуват диалектни форми, жаргони и редица лингвистични особености, които сме свикнали да свързваме само със словесните езици.

Дванадесети мит: Ако детето със слухово нарушение научи жестов език, то няма да се научи да говори.

Това е често срещано убеждение, споделяно дори от някои специалисти. Както всички деца, така и тези със слухови нарушения имат способността да използват езика според потребностите си. Възможността да избират средства за общуване не от един, а от два езика осигурява разбирането и предаването на съобщения по два канала в зависимост от ситуацията и условията. Не става дума за доминантност на единия език над другия, а за възможност за избор от и толерантност към две отделни езикови системи. При ползването на два езика се предоставя достъп на детето както до словесния, така и до визуалния език.

Тринадесети мит: Най-добрият начин за общуване с глух човек е чрез писане.

Българският жестов език притежава различна структура и граматика спрямо българския словесен език. Поради тази причина често писменият български не помага за по-лесното общуване с глухите хора, които са много експресивни и използват тялото и лицевото си изражение, за да предадат успешно желаното послание до своя събеседник, както и за да разберат казаното от него. В допълнение, при много глухи хора се наблюдава аграматична писмена (и устна) реч.

Четиринадесети мит: Глухите хора могат да отчитат по устните.

Отчитането на речта по устните е умение, което някои глухи и тежкочуващи хора овладяват и развиват, а други – не. Дори и при най-добрите умения за отчитане по устните трябва да се има предвид, че едва около 25% от устната реч е видима. Някои думи изглеждат еднакво – например „шев” и „шеф”, „мама” и „баба”, което допълнително затруднява разбираемостта.

Петнадесети мит: Ако се говори по-силно, човекът със слухови нарушения ще чува по-добре.

Когато човек вика, гласовите му характеристики се променят, което затруднява правилното възприемане на звуковете от човека със слухови нарушения. Освен това, говорещият може да изглежда ядосан и да смути събеседника си, както и да му причини физически дискомфорт (особено ако носи слухов апарат). Препоръчително е вместо по-високият и силен глас, по-бавното говорене и неестественото артикулиране да се използва ясен говор, да се говори с нормален тон, естествен темп и ритъм на речта, думите да се изговарят правилно и да се говори с нормален стил и изказ – нито твърде сложни и дълги изречения, нито прекалено опростени.

Шестнадесети мит: Глухите хора разбират само тогава, когато им е удобно.

Понякога хората със слухови нарушения разбират това, което им се казва, а понякога – не, което е объркващо за техните събеседници. Влияние върху разбираемостта на устната реч от страна на глухи хора оказват редица фактори. В зависимост от степента на слухова загуба, човек може да е в състояние да чува определени звукове. За да се отчита добре по устните, дори и за хора с дълъг „стаж“ в тази дейност, е необходимо високо ниво на концентрация, което означава, че при настъпване на умора, този процес не е ефективен. Също така, оптималните условия при използване на слухов апарат са: среда без странични шумове, разстояние не по-голямо от 1,5 метра и водене на разговор с един събеседник. При наличие на страничен шум, говорене на няколко души или дори вятър, лицето със слухови нарушения би изпитвало затруднения в общуването, защото слуховият апарат не може да филтрира достатъчно страничния шум, а визуално човек може да наблюдава само един от събеседниците по едно и също време.

Седемнадесети мит: Глухите хора не могат да използват телефон.

Някои тежкочуващи хора имат остатъчен слух, който им позволява да водят разговор и по телефона.

Осемнадесети мит: Глухите хора не могат да шофират.

Слуховата загуба в каквато и да е степен и вид не възпрепятства шофирането и придобиването на шофьорска книжка.

Деветнадесети мит: Глухите хора не могат да оценят изкуството и да се занимават с него, защото не чуват музиката и говора.

Световната история и съвременност знаят имената на много световно признати глухи изпълнители и артисти, пожелнали успехи (Бетовен, Марли Матлин). Глухите почитатели на

седмото изкуство могат да изживеят пълноценно емоцията, която тече на екрана, с помощта на субтитрите. Всяко невидимо действие във филмите може да достигне до глухия зрител чрез субтитрите – въздишка или смях, които се произвеждат извън кадър или се създават от актьорите, когато са с гръб към камерата, вид съпровод на действието (музикален фон в бързи или бавни ритми), описание на местност и т.н.

На повечето DVD^{-та} при опцията „субтитри“ ще откриете и „English for the hearing impaired“ (английски за хора със слухови нарушения), с чийто избор ще може да осигурите непрекъсната информация за „невидимите“ дейности във филма. За съжаление, все още липсва опция „български за хора със слухови нарушения“.

Някои глухи хора слушат музика и се занимават с танци – професионално или за забавление. Те усещат вибрациите, които инструментите и вокалите произвеждат. Светът познава професионални глухи танцьори (Терилейн Сачети) и световноизвестни глухи музиканти (Шоун Дейл Барнет, Евелин Глени). Вратите си отварят и клубове по танци за глухи ентузиаста, които искат да релаксират по този начин.

Двадесети мит: Глухите хора водят напълно различен начин на живот в сравнение с останалите хора.

Глухите хора се различават от останалите по едно нещо, както казва Крал Джордън Първи (I. King Jordan), първият глух Ректор на Галодетския университет, „Глухите хора могат да правят всичко, освен да чуват.“

Някои от фактите за слуховата загуба и хората, които живеят с нея, са следните:

Първи факт: Между 20% и 30% от слуховите нарушения при децата се появяват в периода между раждането и ранната детска възраст (до 3 години).

Втори факт: Около 90% от децата със слухови нарушения в света се раждат в семейства на чуващи родители, а около 10% от тях имат глухи родители.

Трети факт: Приблизително 1 на 1 000 живородени бебета се ражда глухо, а около 6 на всеки 1 000 се ражда с някакво слухово нарушение.

Четвърти факт: Повечето деца със слухови нарушения имат известни съхранени слухови усещания и могат да „чуват“ речта неясно, което да им служи за ориентир.

Пети факт: Често слуховите нарушения засягат високите честоти (регистри), което е причина за неясното разпознаване на повечето звукове.

Шести факт: Във високите регистри се намират някои от съгласните и гласни звукове и тяхното затруднено или невъзможно възприемане затруднява възпроизвеждането им.

Седми факт: Разпознаването на ниските честоти от страна на детето и породените от това негови адекватни реакции на звук често са причина за късната диагностика на слуховите нарушения.

Осми факт: Резултат от късното диагностициране на детето (след 6 месечна възраст) са забавените темпове на развитие на езика и речта.

Девети факт: Сензитивният период за развитие на слуховите възприятия е между 6 и 9 месец след раждането.

Десети факт: Слуховият анализатор е изложен на непрекъснати външни въздействия. За разлика от органите на зрението – очите, ние не можем да „затворим“ ушите си, за да облекчим тяхната работа.

Единадесети факт: Човек може да изгуби слуха си на всеки етап от своя живот – внезапно като страничен ефект от вирусна инфекция или постепенно като резултат от болест, увреждане на слуховия нерв или нарушение, причинено от силен и постоянен шум.

Дванадесети факт: Около 60 000 души в света използват кохлеарни импланти.

Тринадесети факт: 278 милиона души в света имат слухови нарушения и на двете уши (Световна здравна организация, 2005)

Четиринадесети факт: Две трети от тези хора живеят в развитите страни.

Петнадесети факт: Поне половината от слуховите нарушения могат да бъдат предотвратени.

Шестнадесети факт: Глухите хора имат право да гласуват и да карат автомобил.

Седемнадесети факт: Основните предотвратими причини за увреждането на слуха в страните с ниски и средни доходи са: инфекциите на средното ухо, наднорменият шум, неподходящата употреба на медикаменти, проблеми по време на раждането и инфекции, които могат да се предотвратят с помощта на ваксини.

Осемнадесети факт: Основна роля в профилактиката на нарушения слух играе имунизацията срещу детски болести като морбили, заушка, менингит и рубеола.

Деветнадесети факт: Правилно подобрите слухови апарати могат да подобрят общуването поне на 90% от хората със слухови нарушения.

Двадесети факт: Слуховата загуба е най-често срещаното вродено нарушение, диагностицирано сред новородени.

2. Развитие на слуха

Ако искате да знаете какви са периодите от развитието на слуха на вашето бебе и малко дете, в които то възприема и реагира на определени звуци, може да съпоставите неговите реакции с тези, описани по-долу. Ако се съмнявате, че детето ви има намален слух, обърнете се към лекар специалист. В домашни условия можете да съпоставите посочените времеви интервали от развитието на детето без слухови нарушения с реакциите на вашето дете. Важно е да помнете, че всяко дете е различно и е възможно детето ви да не реагира по съответния начин при всички описани възрастови периоди и въпреки това да няма проблеми със слуха.

Новородено (от 0 до 3 месеца)

Новородените обикновено реагират на силни звуци чрез широко отваряне на очите, мигане, сепване или движения на ръцете и краката. Наблюдавайте дали детето ви локализира звука – дали поглежда или обръща глава по посока на източника на звука. В този период бебето:

- реагира на силни шумове и звуци;
- събужда се при силен шум;
- успокоява се, когато чуе гласа ви;
- започва да издава звуци с основата на езика си, като например „гууу“.

От 3 до 6 месеца

Бебето се обръща по посока на различни звуци и реагира на името си. В този интервал от развитието то си играе със звуците чрез гукане и лепет. Усмивва се или спира да плаче, когато някой от родителите му говори и реагира различно в зависимост от тона на говорене (ядосано, приятелски, нежно). В този период бебето:

- реагира на гласа ви;
- завърта глава или очи по посока на звука;
- обича да играе със звучащи играчки;
- прекъсва дейността си и се заслушва в гласовете наоколо;
- усмивва се, когато някой му говори;
- плаче по различен начин, когато иска различни неща (гладно е, има нужда от смяна на памперс).

От 6 до 10 месеца

Бебе на тази възраст търси източника на звука и когато чуе името си, се обръща към човека, който го вика. То демонстрира внимание, когато някой му говори – спира да се движи, обръща се по посока на говорещия. Реагира адекватно както на силни, така и на тихи звуци, особено на познати – звънец на входна врата, лай на куче. Бебето:

- реагира на името си;
- издава разнообразни бебешки звуци – гукане и лепет;
- започва да разбира прости думи като „мама”, „тата” и да маха за „движдане”;
- обръща се при чуване на познати звуци, например звън на телефон;
- реагира при промяна в тона на гласа ви.

От 10 до 15 месеца

Лепетът на бебето се засилва – то продуцира повече и по-продължително различни срички и кратки думи, които напомнят по звучене и интонация реч на възрастен човек. То си играе със звуците и ги комбинира по различен начин. До 12 месеца бебето:

- имитира звуци, които чува;
- отговаря на прости въпроси като „Къде е топката?”;
- разпознава името си;
- разбира смисъла на думата „Не”.

От 15 до 18 месеца

Дете на тази възраст може да локализира източниците на повечето звуци. То разбира прости фрази, разпознава наименованията на познати обекти (например частите на тялото) и изпълнява прости инструкции. В края на периода изговаря около 50 думи и/или кратки фрази. Детето:

- ви подава предмет, който сте му поискали;
- посочва правилно частите на тялото;
- свързва звуковете в думи;
- използва няколко прости думи („не”, „мама”);
- изпълнява лесни команди.

До 2 годишна възраст

Детето на тази възраст:

- разбира въпроси, на които се отговаря с „да” или „не”;
- използва думи, които често се използват вкъщи или в детската ясла;

- използва прости изречения;
- изпълнява прости вербални команди (без да му се показва какво да направи).

До 2 ½ годишна възраст

Дете в този период от своето развитие:

- използва около 270 думи;
- казва или пее кратки стихчета и песни;
- проверява източника на интересни и нови звуци и казва на околните за тяхната поява.

До 3 годишна възраст

Дете на три години:

- използва прости изречения от 3 – 4 думи;
- използва около 1 000 думи;
- разказва история/приказка;
- знае своето име и имената на членовете на семейството;
- пее песни.

Изброените дейности и реакции на бебето и малкото дете могат да ви послужат за ориентири при проследяване развитието на детето и преценяване на неговите реакции. Някои от характеристиките се повтарят в два или три последователни периода, защото тяхната поява може да варира във времето.

3. Причини за слухова загуба

Един от първите въпроси, които родителите си задават, когато узнаят, че детето им има слухови нарушения е: „Аз ли съм виновен за това детето ми да не чува?“ Родителите често се питат: „Дали аз не съм сторил нещо, което да причини загубата на слуха на детето ми?“ В повечето случаи отговорът на тези въпроси е „Не“. Детето може да е родено със слухова загуба, възможно е да е придобило нарушението след раждането си по различни причини, както е вероятно и никога да не се узнае причината за състоянието на слуха на детето ви.

Някои от причините за поява на слухови нарушения при бебета и малки деца са:

- ушни инфекции;
- инфекции по време на бременността (рубеола, сифилис, токсоплазмоза, цитомегален вирус);
- инфекции на майката по време на раждането (Група Б стрептокок (GBS), вирус на обикновения херпес (HSV-1 или HSV-2);
- проблеми при раждането (липса на достатъчно кислород, силно изразена жълтеница при новороденото, травми при раждането);
- инфекции през периода от раждането до ранното детство (бактериален или вирусен менингит, варицела, заушка);
- лекарства (Гентамицин, Цисплатин);
- шум (периодичен силен шум и/или рязък силен шум);
- генетични причини (синдроми, наследственост).

Ако сте наясно с причината за нарушението, това може да ви бъде от полза, защото:

- може да ви насочи към правилния начин на третиране на слуховото нарушение;
- може да обърне вниманието ви към други съпътстващи проблеми, за които да търсите признаци;
- може да ви даде информация дали състоянието на слуха на детето ви ще се променя с възрастта му;
- може да ви насочи към проследяване на евентуални случаи на слухови нарушения при други членове на семейството.

3.1. Генетични аспекти на слуховата загуба

Около половината от случаите на глухота в детска възраст се дължат на генетично унаследяване. Това означава, че генът на глухотата се предава в семейството. Дори и да не знаете някой от рода ви да е имал слухово нарушение, е възможно да има генетична причина детето ви да

не чува добре. Много от известните до момента факти за генетичните аспекти на слуховата загуба са регистрирани през последните 10 години и новости в тази област се откриват всеки ден.

Да се направи ли генетичен тест?

За някои хора е важно да разберат каква е причината за слуховото нарушение на детето им. За други това не е от съществено значение. Вие сами можете да се причислите към една от групите. Помислете дали желаете да си направите генетичен тест. Евентуални причини, поради които бихте искали да узнаете дали слуховото нарушение на детето ви има генетичен произход, са:

- при някои от генетичните типове слухова загуба има съпътстващи медицински проблеми. Ако разберете, че детето ви е с такъв тип слухова загуба, това може да ви помогне да насочите вниманието си към откриване на останалите съпътстващи медицински проблеми преди те да са се задълбочили;
- ще разберете дали състоянието на детето ви ще се влошава с течение на времето;
- ще разберете каква терапия би била най-подходяща и полезна;
- ще ви помогне да разберете процентната възможност другите ви деца да имат слухово нарушение, ако планирате следващи раждания;
- ще се успокоите, защото ще сте сигурни, че слуховото нарушение на детето ви не е причинено от нещо, което вие сте направили или не сте направили.

Някои от причините, поради които не бихте искали да разберете дали нарушението на слуха на детето ви е с генетичен произход, са:

- ако това се потвърди, този факт ще разстрои други членове на семейството;
- узнаването не си струва усилията, времето и средствата за допълнителното тестване и консултиране;
- причината за глухотата на детето не е от значение за вас;
- някои хора се опасяват, че ако глухотата е генетично обусловена, това ще е причина детето им да получава различно отношение от околните, ще има проблеми при застраховане или при намиране на работа;
- генетичното изследване може и да не даде отговор на въпроса защо детето ви не чува.

Ако сте решили да се подложите на генетичен тест, консултирайте се с личния си лекар или с аудиолога си, за да обсъдите със специалист въпросите, които ви вълнуват и да прецените рисковете и ползите от евентуално тестване. Те ще ви насочат към най-добрата възможност за провеждане на генетично изследване, която предоставя вашето населено място.

Логично следва въпроса дали всички генетични форма на слухова загуба са еднакви. Отговорът е отрицателен. Съществуват много и различни типове генетично намаление на слуха. Гените са във всяка клетка от човешкото тяло. В тях се съдържа информация и инструкции, от които се нуждае тялото, за да функционира правилно. Промяната в гените (мутацията) може да доведе до неправилно функциониране на част или части от тялото. Около 30% от хората с генетична глухота са с т. нар. „синдромна слухова загуба”, а останалите 70% са с „несиндромна слухова загуба”. Накратко се разглеждат двата типа генетична слухова загуба.

Синдромна слухова загуба

Терминът ”синдромна слухова загуба” означава, че нарушеният слух е само един белег от състояние (синдром), което се характеризира и от други белези. Другите белези биха могли да бъдат видими и невидими.

– Видими – например различен цвят на очите, специфична форма на носа, очите и устните, по-голямо разстояние между очите.

– Невидими – например проблеми с бъбреците или сърцето.

Ако детето ви има намален слух, вашият лекар ще провери дали са налице и други белези, които биха се наблюдавали при синдром:

– ще провери за видимите белези на синдроми;

– възможно е да направи измерване на разстоянието между очите на детето ви;

– може да препоръча други медицински изследвания и тестове.

Ако се потвърди наличието на синдром при вашето дете, вие и докторът ви ще го наблюдавате за проява на другите възможни белези, характеризиращи дадения синдром. Загубата на слух е характерна черта при повече от 400 известни синдроми. Характеристиките на белезите, които съпътстват най-често срещаните синдроми със загуба на слуха, са различни:

– вашето дете може да има само един признак на даден синдром, а също така може да се наблюдава и повече от един белег. При всеки човек проявлението на синдрома е индивидуално;

– дори и няколко члена на вашето семейство да имат един и същ синдром, всеки един от тях може да притежава различни негови белези;

– вашият лекар ще следи за други възможни медицински проблеми;

– възможно е вашият лекар да е в състояние да третира и другите медицински проблеми, съпътстващи конкретния синдром, освен намаления слух.

В таблица 1 се представят някои от най-разпространените синдроми, при които се наблюдава

и загуба на слуха в различна степен. В първата колона е описано оригиналното название на синдромите (на английски език) а във втората колона са отбелязани съпътстващите глухотата нарушения към съответния синдром.

Таблица № 1. Синдроми, при които се наблюдава нарушение на слуха.

Най-често срещани синдроми, свързани със загуба на слух	
Наименование на синдрома (в оригинал)	Други белези, които е възможно да съпътстват загубата на слух
Alport	Проблеми с бъбреците.
Branchio-oto-renal (BOR)	Кисти на врата и бъбречни проблеми.
Jervell and Lange-Nielsen	Сърдечно-съдови проблеми.
Pendred	Увеличение на щитовидната жлеза (хиперфункция, хипертиреозидизъм) или слабо функциониране на жлезата (хипофункция, хипотиреоидизъм).
Stickler	Нетипични черти на лицето, цепки на небцето, проблеми с очите (късогледство, катаракта или отлепяне на ретината), артрит, сърдечно-съдови проблеми.
Usher	Прогресивна слепота.
Waardenburg	Бял кичур коса и/или по-светлоцветени кожни участъци спрямо останлия тен на кожата, двете очи са в два различни цвята или много светло сини очи, очите са на голямо разстояние едно от друго.

Несиндромна слухова загуба

Понятието „несиндромна” обозначава факта, че намалението на слуха не е свързано с друго медицинско състояние. Ако детето ви не е носител на синдром и вие не знаете за друга причина за неговото слухово нарушение, то може да се дължи на генетична несиндромна загуба на слуха. Има различни видове несиндромна слухова загуба, при които се регистрира унаследяване – предаване

на ген през поколенията, който е отговорен за нарушения слух. Думите „унаследяване” и „генетичен” са носители на почти идентичен смисъл. Вторият термин означава, че белегът е предаван през поколенията в семейството чрез гените. Последните се намират във всички клетки на човешкото тяло и са отговорни за цвета на очите и косите ни, за височината и за всички видими и невидими характерни черти, които притежаваме.

Унаследяване на слуховата загуба

Съществуват стотици гени, които могат да бъдат причина за нарушения слух. Всяка промяна в гена се нарича мутация. Гените, както и мутациите, биват доминантни и рецесивни. Когато е необходимо само едно копие от гена или мутацията, за да се появи даден белег, той се нарича доминантен, а ако са нужни две копия от гена или мутацията за поява на съответна характерна черта, той се нарича рецесивен. Някои от тези гени могат да причинят загуба на слуха ако има само едно копие от тях, т. е. регистрират се само при единия родител. Други могат да са причина за намален слух само в случай, че има две копия, т. е. по едно копие от гена и при двамата родители.

Известни са различни видове генетична слухова загуба. Специалисти генетици могат да установят точния вид слухова загуба, на който е носител вашето дете. Те се базират на информация от фамилното дърво – кой друг от семейството има нарушен слух, както и на други изследвания и тестове.

Автозомно рецесивна слухова загуба

Най-често срещаният тип унаследено слухово нарушение е при получаване от детето по един ген за слухова загуба от всеки един от родителите си. Нарича се автозомно рецесивна слухова загуба.

- Около 80% от несиндромната генетична слухова загуба е от този вид.
- Често в тези случаи родителите нямат нарушен слух, поради факта, че те са носители само на по едно копие от гените за слухова загуба, а са нужни две, за да е налице проблем със слуха.
- Възможно е и родител, който има нарушен слух да е носител на автозомно рецесивен тип ген. Неговите деца ще имат слухова загуба само ако получат втория ген от другия родител.

Автозомно доминантна слухова загуба

Когато само едно копие от гена е необходимо, за да се появи нарушен слух, генът се нарича „доминантен”. За да бъде едно дете с такъв тип слухова загуба е необходимо поне единия от

родителите му да е с нарушен слух. Между 15% и 20% от несиндромната генетична слухова загуба е автозомно доминантна.

Има и други видове генетично предавана слухова загуба, които представляват по-малък процент от популацията на хора със слухови нарушения и поради тази причина тук няма да им бъде отделено дължимото внимание.

4. Признаци на намален слух

Какво трябва да наблюдавате ако детето ви е малко в случай, че имате съмнение за намаление на слуха му? Обърнете внимание дали вашето дете:

- е спряло да гука след деветия месец;
- продължава да спи дълбоко дори, когато се говори на висок глас близо до него;
- не реагира на силен звук или шум близо до него;
- не реагира на силни звуци, които не очаква.

Не е задължително да се очаква като реакция от страна на малкото дете винаги и непременно обръщане на главата или очите и фиксиране на неговото внимание върху източника на звука. Ако то чуе познат звук – например звън на телефон – то може да не реагира, защото знае, че някой от възрастните у дома ще отговори на повикването. Това е валидно особено в случаите, когато вниманието на детето е ангажирано с друга дейност, например интересна игра, и то е изцяло погълнато от нея. Също така, възможно е да реагира само с мигване. Това също е знак за адекватна слухова реакция.

Ако детето ви е по-голямо, може да обърнете внимание дали:

- е започнало да заваля говора си;
- не винаги реагира адекватно на различни звуци (например звъна на телефона или звънеца на входната врата);
- усилва значително звука на радиото и телевизията в сравнение с преди;
- се оплаква от главоболие, шум в ушите, световъртеж;
- са зачестили ушните възпаления, болки и поява на секрет от ушите;
- изпада често в депресия – поради затруднените социални контакти заради намаления слух;
- трудно следва разговора, ако говорят повече от двама души;
- трудно разбира говор в шумна обстановка;
- му се струва, че хората мъкнат;
- отговаря неадекватно на зададени му въпроси;
- по-трудно разбира речта на жени и деца, отколкото на мъже;
- често моли събеседниците си да повторят казаното;
- не чува определени заобикалящи звуци (например чуруликането на птиците);
- се концентрира върху движението на устните на събеседника си;
- изпитва трудности да разбира казаното от хора, когато е с гръб към тях;
- поставя ръка зад ухото си, за да чува по-добре.

Това са някои от признаците за намален слух – било то рязко или постепенно слухово

намаление. Ако забележите, че детето ви извършва някои от изброените характеристики, може да завишите вниманието си към бъдещите му реакции на звук и при необходимост да се консултирате със специалист по ушни, носни и гърлени болести.

5. Видове и степени на слухова загуба

Областта на слуховите нарушения е изследвана от много години и на базата на събраните знания в науката редица учени и практики са дали свои предложения за класифициране и определяне на различните видове и степени на нарушен слух. Тук се разглеждат основните и по-често използвани в България класификации и разделяне на степени.

5.1. Видове

Слуховата загуба може да се причини от нарушения в един или повече от един от трите сектора на слуховия анализатор:

- външно ухо – включва ушната мида и ушния канал;
- средно ухо, което е отделено от ушния канал чрез тъпанчето и включва трите миниатюрни костици – чукче, наковалня и стреме;
- вътрешно ухо, което се състои от кохлеа (охлюв) – главният сензорен орган при чуването.

Съществуват три основни вида слухова загуба в зависимост от това коя част на слуховия анализатор е засегната:

- кондуктивна (проводна),
- невросензорна и
- смесена.

Кондуктивна слухова загуба

При този вид намаление на слуха нарушенията са или във външното или при средното ухо, които правят невъзможно достигането на звука до вътрешното ухо. Гласовете и звуците се възприемат изопачено и изкривено. Този вид слухова загуба се наблюдава най-често при малки деца и по-рядко при възрастни индивиди. При подходящо третиране, повечето състояния на намален слух от този вид могат да бъдат подобрени медицински или хирургически.

Някои от причините за появата на кондуктивна слухова загуба са:

- инфекция на ушния канал или средното ухо;
- течност в средното ухо;
- перфорация или нараняване на тъпанчето;
- втвърдяване на ушна кал;
- разместване на костиците в средното ухо (чукче, наковалня и стреме);
- наличие на чуждо тяло в ушния канал;

- отосклероза (засягане подвижността на костичките в средното ухо);
- новообразувания във външното или средното ухо.

Невросензорна слухова загуба

При хора с този вид загуба на слуха, звукът успешно достига до вътрешното ухо, но наличието на нарушение в тази структура на слуховия анализатор възпрепятства достигането му до центъра на слуха в кората на мозъка. Невросензорната слухова загуба е налице, когато има нарушение във вътрешното ухо или на слуховия нерв. Този тип слухова загуба е най-често срещан при възрастни хора. По принцип върху нея не може да се въздейства медицински или хирургически, а чрез подходящи слухови апарати и други специални технически средства (виж част 11. Съвременни технологии). Лицата, страдащи от този вид нарушения споделят, че им се струва, че хората мъкнат, а в случаите, когато успяват да чуят речта на събеседника си, не разбират какво им се казва. Остаряването е най-честата причина за появата на невросензорна слухова загуба – с възрастта сензорните клетки във вътрешното ухо постепенно умират.

Освен възрастта, невросензорната загуба на слуха може да се породи от:

- травми и наранявания;
- прекомерно излагане на шум;
- вирусни инфекции (дребна шарка или заушка);
- ототоксични медикаменти (лекарства, които увреждат слуха);
- менингит;
- диабет;
- инсулт;
- висока температура;
- Мениерова болест;
- тумори на слуховия апарат (Acoustic Neuroma) и
- наследственост.

Смесена слухова загуба

Случаите, при които се наблюдават компоненти от двата типа слухови нарушения: кондуктивни и невросензорни, се диагностицират като смесен тип загуба на слуха.

5.2. Степени

Съществуват много класификации на степените нарушен слух, които са базирани на различни критерии. Степените на слухова загуба са отделени в зависимост от възможността за слухово възприемане и слухова реакция на звукови стимули, измерени чрез слухови тестове. Съществува голямо разнообразие от слухови тестове в зависимост от възрастта на изследваното лице и от използваната апаратура. Една от класификациите представя слуховата загуба в четири степени – лека, средна, умерена и тежка. В различните степени се споменава владенето на жестов език, което е възможно при всяка от степените на слухова загуба: от лека до тежка. Използването на жестовия език за общуване зависи от много фактори: възможност за научаването му (подражание на хора, които общуват чрез него), наличие на събеседници, владеещи езика и др.

Лека степен

Човек с лека степен на слухова загуба ...

- може да изпитва известни затруднения при общуването с хора, особено в шумна обстановка;
- може да ползва слухов апарат и да отчита по устните;
- не може да чува тихи звуци или да чува звукове с висока честота (напр. „ф” и „с”).

Средна степен

Човек със средна степен на слухова загуба ...

- се затруднява в разбирането на устна реч без слухов апарат;
- има нужда от помощ при използването на телефон (например нуждае се от усилвател, за да може да го използва пълноценно);
- е възможно да не чува голям брой звукове и да използва отчитане по устните, за да компенсира това.

Умерена степен

Човек с умерена степен на слухова загуба ...

- среща затруднения в разбирането на устната реч дори със слухов апарат;
- разчита повече на отчитането по устни, отколкото на слуха си;
- не чува някои силни звуци – например движението на автомобили;
- се затруднява в използването на телефон, дори с усилвател;

- използва жестов език, особено ако е роден глух.

Тежка степен

Човек с тежка степен на слухова загуба ...

- има малка или никаква полза от използването на слуховия апарат;
- разчита основно на отчитането по устни;
- използва жестов език;
- не може да използва телефон, дори с усилвател;
- не чува много силни звуци – например излитането на самолет.

Друга актуална класификация на слуховите нарушения е представена от Световната здравна организация (СЗО), в която загубата на слуха е структурирана в седем степени (таблица 2). Последователно са описани границите на децибелите, наименованието на съответната степен загуба на слуха и възможностите лице с такова слухово нарушение да възприема устна реч.

При първата описана степен се приема, че отклонението на слуховото възприятие до 25 децибела е в рамките на допустимото и то не възпрепятства адекватното слухово поведение на лицето.

При леката степен се изпитват известни затруднения при общуването само на слухова основа.

Умерената степен се характеризира с наличието на по-сериозни трудности при разбиране на устната реч на околните. Това влия и върху правилното формиране на собствена речева продукция.

Умерено-тежката слухова загуба засяга в по-голяма степен ясното разбиране и продуциране на реч.

При тежка степен на слухово нарушение не може да се възприемат звуковете на речта и звуците от околната среда.

Дълбоката степен се характеризира с невъзможност да се възприемат звукови сигнали дори и с помощта на слухов апарат. Това е степента, която е едно от условията за пристъпване към поставяне на кохлеарен имплант.

Последната степен (тотална глухота) се среща изключително рядко.

Таблица 2. Класификация на слуховите нарушения според Световната здравна организация (СЗО).

Слухов праг (в децибел)	Степен на слухова загуба	Способност на човек да чува реч
0–25 dB	Норма	Не изпитва трудности.

26–40 dB	Лека	Изпитва трудности при чуването на тиха реч и разговори в шумна обстановка.
41–55 dB	Умерена	Изпитва трудности в разбирането на разговорна реч, особено при съпътстващ околнен шум. За да бъде чува речта от телевизия или радио е необходимо допълнително усилване на звука.
56–70 dB	Умерено-тежка	Значително е засегната яснотата на речта. Тя трябва да е силна, за да бъде чува. Възможни са затруднения при разговори, водени с повече от един събеседник.
71–90 dB	Тежка	Невъзможност да се възприема реч с нормална сила. Изпитват се трудности при чуването на силни звукове (речеви) и звуци (от околната среда). Възможно е да се чуват само силни викове или технически усилен реч.
91+ dB	Дълбока	Невъзможност ясно да се възприеме и разбере реч дори и чрез техническо усилване.
	Тотална глухота	Невъзможност да се чува.

6. Едностранны слухова загуба

Статистиката сочи, че две бебета от всеки 1 000 живородени са с едностранны (унилатерална) слухова загуба. Бебета и деца с едностранны намаление на слуха могат да се диагностицират както още в родилния дом, така и на по-късен етап от развитието им. При тях не е необходима специализирана работа по развитие на слуха и говора, защото запазеният слух на другото ухо компенсира намалението на първото. Те се нуждаят от целенасочена медицинска грижа и регулярни контролни прегледи. Вашият аудиолог и УНГ специалист ще ви даде инструкции за това.

Децата с този тип загуба на слуха могат да изпитват трудности във възприемането на реч в много шумна среда, както и да локализируют източника на звука. Има много стратегии, които можете да използвате, за да тренирате слуховите умения на ухото със запазени слухови възприятия.

За да улесните чуването на бебето си у дома, можете да елиминирате възможните източници на шум, когато искате то да ви чуе, както и да го поставите така, че добре чуващото ухо да е насочено към източника на звука, който искате да чуе детето ви. Когато му говорите, приближавайте се повече, за да не се налага то да се напряга излишно в стремежа си да ви чуе.

Ако детето има ушна инфекция, незабавно го отведете при лекар. Има вероятност тя да повлияе и на добре чуващото ухо. Редовно проверявайте слуха на детето си при специалист аудиолог и следете състоянието му. В случай на необходимост, обърнете се към специалист по ранна терапия (ранна интервенция), за да ви насочи към специални техники в подкрепа на това бебето ви да чува оптимално добре и да ви обучи как да тренирате слуховите възприятия на детето си (осъществяване на слухова работа).

7. Физическо развитие

Всеки индивид се развива многостранно – физически, психически, емоционално, духовно. Съзряването е процес, който започва още в утробата на майката и продължава след раждането. Физическото развитие тук се разглежда на няколко основни етапа от съзряването на човешкия индивид – първите месеци след раждането, ранната и късна детска възраст, ученическият период, в който се включва и така мъчният пубертет. Разглежданото физическото развитие завършва с периода след получаването на диплома за завършено средно образование и последващото насочване към професионална реализация или продължаване на обучението във висше училище.

7.1. Бебето

Вие сте родител на дете със слухови нарушения, което е единственото дете в семейството.

Вашето дете със слухова загуба е второто или поредното дете в семейството ви.

И в двата случая е възможно да сте объркани и да не знаете какво да очаквате от него. Дали то ще се държи по-различно от предишните ви деца на тази възраст? Дали ще изисква специални и различни грижи в сравнение с чуващите бебета? Какво е нормално да може да прави едно бебе със слухови нарушения и как да се държите с него? Фактът, че бебето не чува ще влияе ли върху дейностите, които то и вие ще извършвате при отглеждането му? Това са част от въпросите, които вълнуват родителите на децата със слухови нарушения в ранните етапи след появата на новия член на семейството и установяването на слуховия му статус.

Всяко бебе расте по различен начин и с различен темп. Има бебета, които са преждевременно родени както и такива, които имат съпътстващи медицински проблеми – това прави техният начин на израстване индивидуален и съобразен с физиологичното им състояние. Но както те, така и всяко бебе има свой уникален темп на развитие. Има много книги, в които се обяснява как би следвало да се развива бебето на съответната възраст, какво би трябвало да може да прави, как би трябвало да се държи и реагира. Информацията в тези книги не винаги е адекватна към бебето, което е със слухова загуба, защото при него нещата се случват в различно време или по различен начин в сравнение с бебетата, които чуват. Това не означава, че бебето с нарушен слух не се развива нормално. То се развива по различен, уникален за него начин заради липсата на достатъчно слухови възприятия и постига същите норми, които връстниците му демонстрират, но изминавайки път, различен от техния.

Водете дневник за развитието на бебето

Бебетата със слухова загуба се развиват и държат както повечето бебета с изключение на начина, по който общуват. За да проследите етапите на развитие на вашето бебе, записвайте в тетрадка това, което то прави и отбелязвайте възрастта му. Може да вписвате както малките и „незначителни” неща, които то прави, така и „големите” стъпки в развитието му като например първата усмивка, първото протягане към играчка, първите звукове, жестове и/или думи, както и първите му самостоятелни стъпки, естествено. Воденето на този своеобразен дневник за развитието на бебето може да ви помогне в бъдеще – ако сте забравили нещо „малко”, което то е направило, а в последствие се окаже, че то е от съществено значение. Записаната информация може да ви послужи за ориентир при отглеждането на следващите ви деца. В тетрадката регистрирайте всичко ново, което бебето ви не е направило до момента, отбелязвайте и датата. Може да включите и съпътстващи особености – къде се е случило, кой е бил наблизо, каква е била конкретната ситуация.

Различава ли се по нещо вашето бебе?

Както вече се отбеляза, бебето със слухови нарушения не се отличава съществено в развитието си от своите връстници. Има някои възможни особености, които може да имате предвид.

– Бебето със слухови нарушения отделя голямо внимание на нещата, които вижда.

Бебето, което не чува добре, получава информация за света чрез зрението си. Наблюдавайте дали бебето ви търси с поглед информация за околния свят, дали се заглежда в лицето ви, когато му говорите и се грижите за него, дали е любопитно към случващото се около него. Ако то не прави това, може да се обърнете към педиатъра си за консултация.

Вие можете да помогнете на бебето си да научава нови неща за околната среда като насочвате вниманието към определени явления. Например, когато идват гости в дома ви, бебето няма да е в състояние да чуе звънеца на вратата – сигнал, че нещо ще се случи, ще дойдат още хора, нещо ще се промени. Ето защо, когато чуете звънеца или приятелите ви ви звъннат по мобилния телефон, че са пред вратата, погледнете към него и направете радостна физиономия. Можете да погледнете към бебето, после към вратата и сетне отново към бебето. Изразете с тялото, лицето и жестовите си, че предстои да се случи нещо приятно в дома ви. След няколко подобни преживявания, бебето вече ще знае, че трябва да следи лицата и жестовите на хората около себе си и околната среда като цяло, за да разбира, когато нещо предстои да се случи около него или се случва в момента.

Дори на тази крехка възраст може да посете интереса на малкото бебе към книжките с илюстрации. Вземете книжка с цветни и красиви картинки, покажете ги на бебето и след това с

жестове и лицево изражение предайте основното от случващото се на картинката. Може да му четете на глас и да жестикулирате успоредно с това. По този начин ще покажете на бебето още един източник на визуална информация – книгите и въобще писмения текст (вестници, списания, табели, надписи на дрехи и т.н.).

– При някои бебета може да има проблем със седенето и ходенето по права линия.

В непосредствена близост до слуховия анализатор има органи, които отговарят за равновесието и за определяне кое е горе и кое долу. Възможно е някои бебета със слухови нарушения да имат трудности в това отношение, ако тези части от слуховия анализатор са засегнати.

На какво да обърнете внимание?

Ако се притеснявате, че бебето ви не се държи така, както „би трябвало“, обърнете се към специалист. Възможно е да се натъкнете на близки и/или лекари, които да ви успокояват и отпращат с думите „То се държи така, защото не чува.“, като за всяко нещо, което ви сте струва нетипично, оправдание се търси в липсата на слух. В тези случаи се доверете на инстинкта и наблюдателността си. Обърнете внимание дали бебето се клати напред и назад докато седи, непрекъснато пляска, извива и върти ръцете, тялото или играчките си, постоянно удря главата си. Наблюдавайте дали бебето ви опитва на вкус и мирис предметите по-често от обичайното. В тези случаи се консултирайте с добър специалист.

Бebetата непрекъснато получават нова информация за околната среда. Те току-що са дошли в свят, който ние отдавна сме изучили и към който сме се приспособили за живот. За тях всичко е ново и всяко изживяване – изумително. Какво всъщност научават първо малките човешки създания? Може би това, че са хора и усещат връзката си със своите родители като все пак разбират, че те са отделни от тях същества, възможно е да научават как могат да привлекат вниманието (например чрез плач или писък), как могат да накарат други хора да се смеят (например като правят смешни физиономии), както и че повечето възрастни им говорят със странен и неестествени глас, думи, тон и интонация (просто защото са бебета и са сладки).

Също както другите бебета, и тези със слухови нарушения могат да ви предадат своето послание и желания. Те използват същите адекватни лицеви изражения, писъци, плач и смях, каквито очакват от тях в определена ситуация.

Вие можете да помогнете много на бебето си. Всяко малко (и голямо) създание се нуждае от любов, внимание и грижа, затова е добре да показвате на бебето си тези емоции – прегръщайте го,

целувайте го, отделяйте му достатъчно внимание, грижете се за него с любов. Всичко това няма да убегне на вашия наследник и той ще расте спокоен и сигурен във вашата обич и подкрепа.

Помнете, че е добре да предавате посланията към бебето си визуално – използвайте лицето си изражение и жестикулирайте повече от обичайното.

Възможно е да срещате трудности да задържите слуховите апарати на ушите на бебето за дълго време (за целия ден). Това още повече трябва да ви стимулира да използвате нагледни начини за общуване с него. Използвайте всякакви невербални средства за общуване и по всяко време – докато играете с него, храните го, преобличате го или просто почивате заедно. Колкото по-експресивни сте, толкова по-добре и по-бързо ще бъдете разбрани от бебето.

Общуване с бебето

Сигурно вече сте си помислили, че щом бебето ви не чува, няма нужда да му говорите. Напротив. Не спирайте да го правите. Когато бебето порасне и стане самостоятелно, то ще общува с много и различни хора – чуващи, глухи, тежкочуващи, българи, чужденци. Някои от тях ще използват само жестове, но повечето ще говорят. Затова е добре то да свиква с двете модалности на общуване – вербалната и визуалната. Освен това, говоренето на бебето ще се отрази добре и на вас самите – ще изразявате чувствата си не по един начин, а по два – с езика на тялото и с речта. Най-важното е да общувате с вашето бебе по начин, който вие чувствате като най-приятен. Не се насилвайте да следвате едни или други препоръки. Усетете себе си, бебето и останалите членове на семейството. Общувайте така, както ви е удобно и лесно.

Най-важното е да се забавлявате с бебето си през цялото време. Оставете мисълта, че то не чува добре настрани. Това не трябва да пречи да прекарвате чудесно времето си с вашата рожба. Комуникацията с бебе със слухова загуба е почти същата както с такова, което чува. Някои от основните положения при общуване с вашето бебе са представени тук.

- Изразявайте емоциите си чрез прегръдки, докосване и усмивки.
- Използвайте много изразителни лицеви движения и жестове.
- Говорете му.

Дори и бебето да не може да чуе думите ви, чувствата, които предавате с речта си, се отразяват и върху лицето и тялото ви. Именно те ще му предадат вашето послание, изпълнено с любов и грижа. Чрез говора, който използвате, бебето ви се научава да следи лицето ви при общуване. Това ще му помогне да се научи да отчита по устните и/или да говори. В случай, че използвате жестов език, бебето отново ще трябва да свикне да гледа лицето ви. Помнете, че то чува малко, а вижда повече. Стремете се да предавате своето послание по-скоро визуално, отколкото вербално.

- Отделяйте време, за да откликвате на нуждите на бебето.

Опитвайте да разберете какво иска да ви каже то. Това ще му покаже, че вие сте загрижени за него и сте винаги наблизо, когато то има нужда от вас.

- Използвайте различни сетива, за да му изпратите послания.

Играйте игри, които включват докосване. Движете тялото и използвайте разнообразни лицеви изражения, за да предадете различни емоции – усмивки, мръщене, учудване.

- Проследявайте погледа на бебето, за да установите от какво се интересува в момента.

Говорете му за обекта или явлението, което го е заинтригувало. Обяснявайте му.

- Наблюдавайте движенията на бебето.

Бебетата движат ръцете и краката си, когато са развълнувани или искат да покажат, че искат да играят или имат нужда от нещо. Всяка реакция на бебето ви носи негово послание, изпратено към света, който го заобикаля.

- Уверете се, че сте привлекли вниманието на бебето преди да започнете да му говорите.

Движете ръцете или тялото си, за да може бебето да разбере, че в момента говорите. Може също така да раздвижите играчка пред лицето му, която след това да приближите до вашето лице, за да може да привлечете погледа му върху лицето си. Ако говорите за някоя играчка например, потупайте я няколко пъти преди да започнете да обяснявате нещо за нея. Ако искате да привлечете вниманието на бебето, може да го потупате, за да го накарате да ви погледне, а може и да изчакате то спонтанно да ви потърси с поглед.

- Помогнете на бебето си да научи език.

Още след раждането, във времето когато бебето започва да научава език (словесен и/или жестов), му говорете/жестикулирайте с по-кратки фрази. Може да използвате изречения с по една, две или три думи/жеста. Посочвайте или потупвайте предметите, чиито наименования изговаряте или говорите за тях. Повтаряйте думите и фразите. Ако ползвате жестов език, не забравяйте да включите и дактилната азбука (мануална азбука, при която всяка буква от азбуката е представена чрез поза на пръстите на ръцете. В България се използват две азбуки – едноръчна и двуръчна). Дактилирайте наименованията на предметите.

Ако имате и други деца освен бебето със слухови нарушения и те чуват добре, вие трябва да обясните особеностите на новия член на семейството и да регулирате отношенията между децата. Важно е да не се допуска напрежение между тях, конкуренция или пренебрегване на някое от децата заради друго.

Терапия в ранна възраст

Ако медицинско лице ви е уведомило, че бебето ви има слухова загуба и ви предложи да се започне рехабилитация на слуха и говора на тази възраст на детето ви, това е т. нар. ранна интервенция. Тя включва два елемента – ранно откриване на загубата на слуха и избор на подходяща програма и пакет от услуги за рехабилитация на слуха и говора, извършвана от специалисти.

Чувството на безпокойство, несигурност и страх, които може би изпитвате, са напълно естествени и с времето ще бъдат заменени от увереност и спокойствие. Важно е да потърсите център за ранна интервенция и рехабилитация във вашето населено място. Този процес включва още: семейна подкрепа, консултиране относно възможностите, които са най-подходящи за бебето и семейството ви и услугите, от които можете да се възползвате, обучение в това как да общувате с бебето си (с жестове и език на тялото), как да помагате бебето ви да разбира околните и те него, помощ при приобщаването и игрите с останалите, както и научаване на някои от начините за включване на бебето в дейностите, които извършва семейството и не на последно място как бебето да се адаптира към слуховите си апарати и да ги използва пълноценно по време на бодърстване. Свържете се със специалистите във вашето населено място и се консултирайте с тях (виж частта *Полезни контакти*).

Тази възраст е най-подходящата за всички процеси на адаптация и рехабилитация за вас и бебето. Първите три години от живота на детето са много важни за научаването на езика. След тази възраст това става все по-трудно. Ако получите своевременно професионална помощ, ще имате възможност да предотвратите евентуални промени и забавяне в езиково-говорното развитие на детето.

7.2. Детето

Вие сте родител на дете със слухови науршения и не знаете какво да очаквате от него в процеса на развитието му? Какво може да прави дете на неговата възраст и с неговото състояние на слуха? По какво ще се различават процесите на възпитание и обучение при положение, че детето не чува?

Деца със слухови нарушения изминават уникален път в процеса на своя растеж. Те вървят по него с различна бързина и с различни крачки – някои тичат, други ходят бавно. Това не означава, че не се придвижват към целта в края на пътя и съвсем не означава, че не постигат тази цел. Затова наблюдавайте детето си и при необходимост се консултирайте с добър специалист, обменете опит с други родители на деца със слухови нарушения, потърсете информация в книги, специализирани списания и страници в Интернет.

Няма фиксиран график, по който да се движи развитието на всяко дете. Може да продължите да следвате практиката да записвате в дневник нещата, които детето ви прави за първи път, смешните случки от живота му, забавните ситуации, в които попадате и различни семейни истории. По този начин ще поддържате добра информираност за темповете на развитие, които бележат растежа на вашето дете. Продължавайте да наблюдавате детето за евентуални прояви, описани в сектора за бебешката възраст (стереотипни движения, клатене на главата, усукване на крайниците и други) и ако забележите такива, насочете се към консултация със специалист. Такива състояния са възможна реакция на детето спрямо липсата на достатъчно стимулации или обратното – твърде много обекти и явления, които да проследява само чрез зрението. Възможно е детето да е фрустрирано и да изпитва чувство на безпокойство по различни причини. Установете причините и ги отстранете, за да осигурите пълноценни възприятия на малкото дете.

Поставете се на негово място – първоначално животът може да изглежда труден ако човек не чува, още не може да говори и не разбира какво се случва около него. Не знае как да изрази желанията и мислите си, как да разбере например къде отивате, защо го оставяте само и кога ще се върнете. Тези питання и трудности за детето с времето стават ясни и не предизвикват терзания и психологичен/физиологичен дискомфорт.

Има три основни ядра от информация, за които чуващите деца научават без дори да искат това. Те получават сведения за тях от разговорите, които се водят наоколо, от радио- и телевизионни предавания. Трите основни ядра са: време, промяна и чувства.

Време – в своите разговори чуващите хора обсъждат времевите отношения – вчера, днес, утре, след пет минути, следващата седмица, през лятото, сега, после. За децата със слухова загуба нещата просто се случват без ясна причина и без чувство за време. Това в последствие се компенсира и децата свикват с времевите отношения.

Промяна – как и защо нещата се променят. Когато говорят, хората обменят информация за това какво планират да направят. Децата със слухова загуба може първоначално да изпитват трудности при промяна в дневния им режим, да сменят една дейност с друга или да редуват няколко дейности, да се местят от едно място на друго. Трудно им е да се ориентират какво предстои да се случи и какво да очакват. При децата без слухови нарушения този проблем се среща рядко – на тях им се казва и те знаят и разбират приближаващата промяна. За да облекчите детето си в това отношение, използвайте жестове, картинки и всичко, което би било полезно в случая, за да информирате детето за някаква промяна, която е важна в неговия живот. Някои деца се изнервят, когато се промени режима им. Опитват се да се придържат към познатото и изградения стереотип, но както е известно, живота поднася непрекъснати изненади и е невъзможно всичко да бъде

планирано и държано под контрол. Затова е добре децата със слухови нарушения да са подготвени за условията, които реалността предлага.

Чувства – поради липсата на достатъчно слух, детето може да не знае думите, с които се изразяват отделните чувства (щастие, тъга, яд). Възможно е да не знае как да изрази чувствата, които изпитва в момента и това да доведе до фрустрация. Вие можете да помогнете на детето да разбере и свърже конкретната емоция със съответната ѝ дума/жест. Покажете на детето как се чувствате вие. Използвайте жестове, говор, език на тялото и рисунки. Покажете на детето как се чувстват други хора. Посочвайте ги (на живо или на снимки/рисунки) и след това изговаряйте думата за тяхното видимо емоционално състояние. След това напишете думата за това чувство и покажете жеста за нея и как се държи човек в такова състояние. Правете това упражнение, когато детето се чувства добре и е ведро, защото в такова състояние е най-лесно възприемането на нова информация.

Детската градина

Ако решите да запишете детето си на детска градина е възможно да изпитвате известни притеснения, защото е важно персоналът там – и педагогически, и непедagogически – да може да работи адекватно с детето ви. В по-големите градове на страната има детски заведения, в които работят педагози с опит в тази сфера. Поинтересувайте се дали във вашето населено място има такава детска градина. Там детето ви ще има нужда от съдействие при общуването с другите деца, учителите и възпитателите, както и при пълноценното включване в различните дейности и игри.

Преди да запишете детето в градината, се срещнете с ръководството и екипа специалисти, който я обслужва. Ако във вашето населено място няма опитни педагози, които са работили с деца със слухови нарушения, е възможно те да имат неточни представи за това как трябва да се държат с детето. Например може да го оставят да върши дейностите само, да не го включват в груповите игри, да си мислят, че те самите и децата в групата не биха могли да общуват с него или че останалите деца ще го дразнят. Те може да имат и други грешни представи за децата със слухови нарушения, затова е важно вие да им обясните как да се държат с детето ви и да им кажете какво може да прави то. Разкажете им какво правите вкъщи заедно и в какви игри се включва с най-голямо желание. Покажете им как да работят със слуховия апарат на детето, покажете им къде стоят батериите и по какво се разбира, че те вече са изтощени. Покажете им как да ги сменят или презаредят. Не пропускайте да ги посъветвате какво да направят ако апаратът се намокри или повреди. Обяснете им как да успокоят детето ако то се разплаче или захласне. Покажете на преподавателя, в чиято група ще бъде записано детето, как изглежда аудиограмата на детето и

какво означава тя на практика – какво може да чува и какво – не. Дайте ѝ информация за това дали и какво може да чува детето със и без слуховите си апарати. Ако използвате жестов език за общуване въкъщи, покажете на екипа някои от основните жестове, които и те да използват с детето за двупосочна връзка. По този начин стресът за детето ще се редуцира – то ще може да общува пълноценно с околните в новата среда. Може да им предоставите и тази книжка, за да получат основна информация за някои от характеристиките на децата с нарушен слух.

Наред с тази информация, важна е и безопасността на детето на новото място, в което прекарва по няколко часа всеки ден. Ако детето ви има алергия към нещо, задължително уведомете екипа. Добре е да оставите координати, на които можете да бъдете открити в случай на необходимост. Редовно питайте детето как е минал денят му в детската градина и нека то се опитва да обясни с възможните му средства това, което се е случило. Бихте могли да помолите преподавателите да записват поведението на детето и събитията от деня в тетрадка, която да служи за връзка между вас и тях. Наблюдавайте детето си, когато го водите на градина – то весело ли е, с желание ли отива там или става раздразнително и агресивно. Ако забележите синини или драскотини по тялото на детето, попитайте го как ги е получило.

Ако преподавателите ви казват, че детето плаче и нарушава дисциплината през цялото време, докато е в градината, а иначе с вас то не прави така, възможно е да има причини за това. Може да има твърде силна музика, включено радио или телевизор в градината, звукът от които слуховият апарат увеличава допълнително. Повечето деца със слухови нарушения се чувстват по-добре с ограничено количество странични шумове.

Ако усещате, че детето не се чувства добре в детската градина, по-добре е да смените детското заведение.

Ако смятате, че екипът там е благоразположен и изявява желание да работи с вашето дете, може да им помогнете като им предложите идеи за игри, в които детето ще може да се включи активно и слуховият му статус няма да е от значение. Например игри, в които не се изисква наличие на слух са подходящи както за децата, които чуват, така и за тези, които не чуват добре. „Кралю, порталю”, „Сляпа баба” и „Балонът се надува” биха били трудни за следване от дете със слухови нарушения за разлика от „Пускам, пускам кърпичка” например. Обяснете правилата на игрите, които ще се играят в градината през деня или седмицата, на детето си (според информацията, която са ви дали преподавателите). Важно е детето да знае какво се изисква от него, кое е по правилата на играта и кое – не. Така ще бъде наясно с това, което то трябва да прави, а също така ще може да установява ако някое дете не спазва условията на играта.

Ако искате, може да направите един забавен ден в градината, посветен на липсата на слух. Той ще бъде от полза както за децата, така и за екипа на заведението. Разкажете им за основните трудности, които изпитва човек, когато не чува добре. Облечете този разказ в смешна и забавна история. Покажете на аудиторията някои жестове, с които могат да общуват с глух човек (например жестове за думите и фразите: благодаря, моля, как си, разбираш ли ме, добро утро, довиждане, ела, извинявай). Може да закачите табло или постер с едноръчната и/или двуръчната дактилна азбука, което да бъде в стаята на групата непрекъснато. Не давайте само устни указания, записвайте ги на табло или дъска. Дайте пример за това как да се държат учителите, когато в групата им има глухо дете – създаване на възможно най-много нагледни опори. Когато искате да привлечете вниманието на децата, недейте само да пляскате с ръце и да използвате звукови символи (свирене със свирка, звънене със звънче), а използвайте и светлини, както и вдигане на ръцете нависоко.

При наличие на интерес от страна на ръководството и екипа на детската градина, може да ги насочите към източници на информация на хартиен и електронен носител, а също така и към старници в Интернет, посветени на тази тема.

От важно значение при записване на детето в детска градина е изграждането на хигиенни навици – тук се включват всички стъпки за поддържане на тялото чисто, както и ходенето до тоалетна. Някои деца пристигат в детското заведение с изградени такива, а други – не, затова е важно да уведомите преподавателите как вашето дете дава знак, че му се ходи до тоалетна или ако ползва памперс, как да разберат, че е време за неговата смяна.

Не забравяйте да уведомите екипа на градината как да се справят с детето, когато то се захласне или плаче неудържимо. Това, че то не чува, не означава, че няма да изпада в такива състояния. Те са част от живота на децата (и на момичета, и на момчета), особено на тези на възраст между една и три години. Това е един от трудните етапи, с които родителите се налага да се справят.

Безопасността на детето

Важно е да се полагат грижи за това детето да бъде в безопасност, да е здраво и да се опази невредимо. Има различни групи опасности и фактори, които биха застрашили здравето и живота на детето. Също така има и много начини, за спазване на правилата за безопасност.

Един от тях е планирането или изготвянето на стъпки от действия в случай на непредвидени ситуации. Това означава, че сте отделили време да обясните на детето какво да прави, на кого да се обади и къде да отиде в случай на извънредна ситуация преди да се е случила такава. Може да въведете в телефона на детето и да напишете в тефтера му важни номера, на които да изпрати

текстово съобщение или да клипне в случай на необходимост. От друга страна, вие оставете телефон за връзка с вас от учителите. Може да пригответе и малък несесер с батерии за слуховите апарати, фенерче и вода, който да стои винаги в раницата на детето. Най-важното е да научите детето си да бъде независимо и да знае какво да прави ако нещо непредвидено се случи.

Друга сфера, на която е важно да се обърне внимание, е пожарната безопасност. Покажете на детето какво да прави в случай на пожар – у дома или в училище, посочете му възможните маршрути за излизане от сградата и как да помогне на себе си и на други хора в беда.

Противоположният елемент на огъня водата също може да бъде опасна. Поговорете за невъзможността слуховите апарати и кохлеарните импланти да работят във вода. Обяснете на детето как да общува със спасителите.

Една от най-големите опасности за децата е движението по пътя и пресичането на улици. Децата смятат, че когато те виждат една кола, то и нейният шофьор ги вижда. Те не винаги успяват да преценят скоростта, с която се движат превозните средства. Научете детето си на правилата за пресичане на улицата и безопасност на пътя.

И накрая, но не на последно място, е опасността от общуване, контакт и взимане на лакомства от непознати. Обяснете на детето си как да се държи в такива случаи. Освен това избягвайте да оставяте детето си само (в колата или на обществено място), нека то знае домашния си адрес и имената на членовете на семейството си още от ранна възраст. Демонстрирайте как може да се използват отраженията на хора и обекти във витрини и прозорци, за да може да се види кой стои отзад. Нека детето споделя с вас ако преживее опасна ситуация.

Освен чисто физическа опасност, децата (а и всички нас) ни дебне и виртуална – в Интернет. Обяснете на детето защо не трябва да вписва каквато и да било лична информация в Интернет (трите имена, ЕГН, местоживееене, адрес на електронна поща, снимки, парола, телефонен номер) и го инструктирайте да ви каже ако получи странни електронни писма, текстови съобщения на мобилния си телефон или види нещо, което не му харесва. Най-вече поговорете за това защо не трябва да обещава среща с някого, с когото се е запознало чрез Интернет.

Общуване с детето

Независимо от това дали използвате жестов език с детето си или му говорите, има начини чрез които може да му помогнете да общува лесно с вас и с околните.

- Помагайте детето ви ежедневно да общува с членовете на семейството.

Включвайте детето си във всички семейни разговори и дискусии, шеги, закачки и спорове. То трябва да е наясно с целия поток информация, който се обменя между членовете на

семейството. Използвайте лицевото си изражение и жестове, за да изразите идеите си и визуално. Продължавайте да говорите, въпреки че детето ви не ви чува. Провеждайте „разговори” с детето си, мотивирайте го да споделя с вас по начин, който му е удобен и лесен. Опитвайте се да го стимулирате да отговаря на въпросите с повече думи, а не само с „да” и „не”. Старайте се да му покажете основните правила при воденето на разговор – събеседниците се редуват да изказват мисли, изслушват се един друг и не се прекъсват. Насърчавайте останалите членове на семейството също да бъдат търпеливи, да се опитват да разбират това, което детето казва. Отделяйте време да изслушвате нуждите на детето си – опитвайте се да разбирате какво казва, което важи и за останалите от семейството.

- Помагайте детето ви да се научи да изразява чувствата си.

Научете детето си на думи/жестове, които изразяват различните чувства – тъга, гняв, скука, радост, щастие, страх, объркване. Така то ще може да изрази емоционалните си състояния и няма да се чувства блокирано и фрустрирано в опитите си да покаже чувствата си.

- Помагайте детето ви да се научи да разказва.

Използвайте книга или скицник, за да направите „албум”, в който да отбелязвате какво вие или то сте правили през деня. Може да направите такъв и в електронен вариант на компютъра си. Използвайте снимки, които сте направили с фотоапарата си или сте изрязали от списания. Може да включите и рисунки на детето. Картинките може да подредите в края на деня и да се опитате да разкажете – първо заедно, а после детето само – какво сте правили през деня. Този албум, бил той на хартия или в електронна форма, може да използвате по всяко време, когато искате да развиете и усъвършенствате разказвателните умения на своето дете. Тези умения ще бъдат изключително необходими и полезни в следващите етапи от развитието му.

- Четете заедно с детето си.

Четете различни приказки или истории на глас пред детето си. Обсъждайте историите, които сте прочели, можете дори да ги изиграете като театрална пиеса и всеки от семейството да влезе в роля на някой от героите от приказката/историята. Поговорете за поуките от историята. Забавлявайте се.

- Използвайте съвременните технологии, за да улесните общуването на детето с околните.

Това е особено важно за подрастващите деца със слухови нарушения. Технологиите в съвременния свят се развиват и усъвършенстват с главоломна бързина. Те могат да бъдат изключително полезни на децата, младежите и девойките с нарушен слух.

1. Субтитри на телевизора.

Включете субтитрите, докато гледате телевизия. Всеки телевизор и почти всеки канал имат такава опция. Това ще позволи детето ви да прочита репликите на всеки, който говори на екрана. Виждането на думите може да помогне детето да се научи да чете по-лесно и по-бързо. Разговаряйте с детето си за това, което се вижда на екрана. След като програмата, която гледате свърши, може да попитате детето си какво се е случило в предаването. Така ще разберете какво количество от информацията е стигнало до съзнанието му и кои са трудните моменти за разбиране.

2. Електронна поща (e-mail) и чат.

Научете детето си да използва електронната поща, възможностите за мигновени съобщения ICQ, MSN, Skype и социалните мрежи MySpace, Facebook, Hi5, както и други възможности, които Интернет предоставя за писмена и визуална комуникация. Това значително би улеснило процеса на общуване и ще предостави пред детето много и разнообразни възможности за изразяване.

3. Мобилни телефони.

Научете детето си как да изпраща и получава съобщения (SMS) на мобилния си телефон. Така ще можете да сте винаги наясно с неговото състояние, където и да се намира в момента.

– Работете в екип с персонала на училището или детската градина, която посещава детето, за да сте сигурни, че то може да общува с учителите и децата там.

Говорете с учителите за начините, чрез които общувате с детето вкъщи. Споделете с тях трудностите, които сте срещали или още срещате при общуване. Бъдете консултант на учителя за начините, по които детето ви може да бъде включвано във всички дейности, които протичат в класната стая – от организираните занятия до избърсването на дъската и подреждането на чина. По този начин ще бъдете от полза на детето си в стремежа му да бъде част от детския колектив.

7.3. Ученикът

Вашето дете вече е тръгнало на училище. Има нарушен слух в определена степен и вие не знаете как ще се справя в училище, как ще общува с учителите и съучениците си. Не сте сигурни как ще оценяват знанията и уменията му и дали ще има трудности с възприемането на учебния материал.

Знаете, че ученикът получава знания както по време на учебните занятия, така и в домашни условия. Получаването на нови знания се извършва по многобройни канали – от наблюдение на държанието на околните и промените в околната среда, през четене на книги, вестници, списания, до пробването на нещо ново (за пръв път ученикът приготвя обяда и разбира факти, свързани с температурата при готвене или научава правилното поставяне на приборите и домакинските съдове

на масата). Ученикът със слухови нарушения научава всичко за заобикалящия го свят като използва други сетивни канали за получаване на информация.

Всяко дете учи по различен начин – самостоятелно, с помощта на друг човек или в малка група, чрез прочитане или чрез извършване на действия. Вашето дете научава най-много за заобикалящия го свят чрез зрението – то наблюдава и запомня свързаността на явленията едно с друго и осъзнава причинно-следствените връзки между тях. Някои деца използват жестов език, за да получават нова информация, а други – не. Вие най-добре познавате детето си, затова може да съдействате на учителите му като споделите с тях как вашият ученик най-лесно овладява нови знания и умения. Ако детето ви се обучава по индивидуална програма в общообразователно училище и с него работи ресурсен учител, може да включите тази информация в програмата. По този начин ще улесните останалите специалисти от екипа, които работят с вашето дете.

Децата порастват – те стават по-високи и по-тежки, но има и растеж, който не може да се види. Това е емоционалното съзряване – с течение на времето децата се научават да споделят играчките и храната си с другите, да създават приятелства, научават за същността на собствените и чуждите нужди и чувства и как те намират визуален облик, разбират правилата за поведение и това как съществува света, в който живеем.

Важна част от ученическият живот, която е резултат от предходни периоди и етапи на развитие, е независимостта. Осъзнаването на себе си като част от семейството и обществото, но и като отделен индивид със свои собствени потребности, интереси, нагласи и чувства. Това усещане и качество се формира с течение на времето и върху неговото развитие трябва да отделите специално внимание.

Трудният период за всеки родител е времето на съзряването на детето. Пубертетът е време, в което всичко в детето ви се променя: умът му, тялото, приятелите и компанията, интересите, чувствата, вярванията, стилът на обличане и прическата, външният вид и мисленето, предпочитанията и любимата храна, обликът на стаята и всичко, за което се сетите. Може да е малко плашещо да видите сладкото си бебче да се превръща в намръщен, обкичен с обици и цикламена коса подрастващ, но запазете спокойствие. Това е период, през който всеки трябва да премине.

Родителите се питат кога започва пубертетът и най-важното: кога приключва. В наши дни акселерацията (преждевременното физическо развитие на подрастващите, което надвишава общоприетата норма) е съществен фактор при определяне началото на този период на трансформацията на детето в зрял индивид с репродуктивни способности. Условната граница за

началото му е средно около 10 г. за момичетата и около 12 г. за момчетата. Краят на този период се отбелязва около 20^{-та} година.

В този период вашият подрастващ е готов да посрещне предизвикателствата на живота – да учи, работи, да живее в съжителство с други хора. В това време той изгражда ценностната си система, независимостта и самостоятелността си, установява в каква степен би могъл да разчита на приятелите и семейството си и открива себе си – своите ценности и вярвания.

В това тежко и за вас, и за него време той ще има нужда от вашето доверие и сигурността, че може да споделя с вас всичко и да търси съвет при необходимост. Най-важно е да изградите това чувство преди да започне този период и да го запазите през цялото време на неговото протичане.

Промените в тялото

Спомнете си вашият пубертет, какво ви е дразнело, от какво сте се оплаквали, къде сте намирали утеха, от какво сте страдали и към кого сте се обръщали за подкрепа. Това ще способства да бъдете от максимална помощ на вашето собствено дете, което се опитва да намери себе си.

Първият признак за началото на пубертета е появата на вторичните полови белези. Това ще е знак за вас, че е време да се подготвите за този етап от живота на вашето дете. Възможно е то да се чувства зле заради това, че някоя част от тялото му не изглежда така, както на другите или заради това, че не изглежда така, както на него му се иска. Може да се притеснява ако неговият пубертет започне по-рано или по-късно от този на връстниците му. Намерете правилният път към него, за да го успокоите.

Обяснете на вашият син какво да очаква да се случи с неговото тяло – промените в половите органи, окосмяването, мутацията на гласа, изпъкването на адамовата ябълка. Обяснете на вашата дъщеря какво да очаква да се промени във физиката ѝ – уголемяването на гърдите, окосмяването, менструалният цикъл. Обяснете тази информация нагледно – използвайте Интернет или книги на тази тематика. Насърчавайте детето си да ви задава въпроси, не се смущавайте да отговаряте дори на най-интимните. Направете така, че да сте убедени, че вашето дете е напълно информирано за това какво предстои да се промени във външния му вид. Не пропускайте да дискутирате и темата за сексуалността (виж част 8.2. Сексуалност).

Ще усетите как подрастващият става по-чувствителен за неща, които го отличават от останалите връстници. Това включва и намаленият му слух и приемането на глухотата, носенето на слуховите апарати и/или кохлеарния имплант. Обяснете му, че всеки човек е различен, покажете му списъка от имена на глухи хора в тази книжка (виж част 12. Известни хора със слухови

нарушения), които са постигнали забележителни успехи въпреки и заради глухотата си. Влезете в Интернет и потърсете техни снимки, вижте подробности от техния живот, поговорете за това.

Промените в мисленето

Във времето на съзряването ще имате много поводи за разговори с детето си. То ще се среща с нови предизвикателства, ще вижда нови хоризонти и реалности, пред него ще изскачат нови проблеми и трудности, с които да се справя. Ако детето ви използва жестове, научете и вие повече от тях, за да можете да общувате пълноценно. Ако детето ви ги знае, а вие не, помолете го да ви научи. Ако пък предпочита да говори, сядайте на добре осветено място, така че лицето ви да е добре видимо, повтаряйте при необходимост, наблюдавайте изражението и позата на детето си.

С времето децата променят мисленето си от конкретно в абстрактно. Това важи и за децата с нарушен слух. Подрастващите глухи младежи се интересуват и от абстрактни явления, както всички други. Емоционалният свят е едно от тези абстрактни явления. Може да отделите време, за да обясните разликите например между отегчение и тъга, мързел и умора, тъга и депресия. Понякога, когато се чувстват зле, младежите и девойките имат склонност да посягат към наркотични вещества и/или алкохол, за да потиснат или компенсират чувствата си. Обяснете им дългосрочната вреда от тези действия.

Задайте „големите“ въпроси в живота: защо се чувстваш така, кои са твоите силни страни, какво искаш да работиш след като завършиш, какъв човек искаш да бъде твоят спътник в живота. Не приемайте отговор от една или две думи. Поговорете надълго за това как вашият съзряващ младеж би искал да се реализира и как вижда живота си.

Помогнете на детето си да се приеме такова, каквото е. Не пестете похвалите си за неща, с които се справя добре – отлични оценки, добро есе по литература, красива скулптура, донесена у дома след училище, добро съчетание на дрехи, избор на добри и верни приятели.

Има нарушения на слуха, при които днес слухът е социално адекватен, а утре напълно липсва. Ако човекът с такава характеристика е в пубертета, ситуацията е още по-деликатна. Те не се чувстват нито глухи, нито чуващи. Не знаят къде принадлежат, коя среда е тяхната – при хората без или със слухови нарушения. Помогнете на детето си да се самоопредели и да намери своята идентичност. Потърсете консултация с психолог, посъветвайте се с родители на други деца със слухови нарушения на същата възраст.

Да растеш означава да вземеш в ръце своя живот. Помогнете на подрастващият член на семейството да планира близкото си бъдеще и да се опита да си представи далечната си реализация.

Поставете го в конкретна ситуация: Какво би правил след 5 години? Как се виждаш след 12 и 20 години?

С времето вашият син или дъщеря ще пробват докъде могат да стигнат и по отношение на вас. Ще изпитват търпението и границите, които сте поставили. Не е приятно да се карате с детето си, но това е възможно да се случва, защото именно сега е времето, в което то овладява силата на контрола и свободата да прави каквото желае. Можете да помогнете и в тази ситуация, за да го научите как да отстоява това, в което вярва и как да дава и получава това, което иска.

Подрастващият и неговото семейство

Да бъде в пубертета и да не чува може да бъде причина човек да се почувства много самотен. Израстването в чуващо семейство е предпоставка за преживяване на кризи, които да бъдат преодолявани заедно. По всяка вероятност, ако всички останали членове на семейството чуват, вашето вече пораснало дете ще пропуска забавните истории, които се разказват, докато се приготвя обяда или на вечеря, семейните закачки ще остават далеч от него. В моментите, в които се чувствате най-близки със семейството си, вашият подрастващ може да се чувства по-изолиран от всякога. Семейните почивки и времето, което прекарвате всички заедно може да са изключително стресиращи за него. Това е така, защото когато хората са развълнувани, говорят много бързо и далеч не всеки използва жестове, не всеки отделя внимание на това, че трябва да бъде с лице към този, който не чува, за да може и той да го разбере. Също така, ако един от членовете на семейството „превежда”, този човек няма да може да се включи в това, което се прави/разказва в момента. По време на такива събирания хората много бързо сменят темата на разговор, което е допълнително предизвикателство за вашето дете. Всички тези особености могат да бъдат причина за лошото настроение на подрастващия, за чувството му на самота или скука, дори депресия. Какво е решението? Старайте се да прекарвате колкото можете повече време насаме с детето си, за да усетите потребностите му. Разговаряйте и най-вече изслушвайте. Моментите, в които смятате, че имате най-много неща, които да кажете, са моментите, в които трябва да замълчите и да слушате това, което подрастващият член на семейството иска да сподели. Обяснете, че приемате гледната точка, която изразява и обяснете своята. Опитайте да стигнете до компромисно решение.

Поканете на гости друг подрастващ с нарушен слух, когото вашият юноша харесва. Оставете ги да си говорят на сигурна територия – у дома. Това е знак от ваша страна за приемането на глухотата на детето ви и то ще го почувства. Свържете се с организации, асоциации и сдружения за глухи хора, особено за младежи. Включете младият човек в различни дейности с негови връстници със същия слухов статус.

Подрастващият и приятелите

Именно пубертетът е времето, в което ролята на семейството в живота на вашето дете ще отстъпи място на компанията приятели, с които се събира. Това е периодът, в който то изпитва остра нужда от общуване и споделяне с други на неговата възраст и със същите сензорни затруднения. Възможно е да живеете на място, където няма други глухи или тежкочуващи млади хора. Тогава може да потърсите връзка с родители на такива младежи и девойки чрез Интернет, писма, вестници и списания и да запознаете задочно детето си с техните деца. Те могат да започнат да си пишат или чатят редовно, което също е форма на общуване. През ваканциите може да ги запознаете на живо и ако си допаднат, може да продължат това приятелство.

Може би ще си спомните колко чуващи приятели е имало вашето дете като малко и ще съпоставите броят им със сегашните му чуващи другари, но сприятеляването на 15 годишна възраст е различно от това на 5. Когато децата са малки, приятелството им се базира основно на една дейност – играта. Тя е свързана предимно с физически действия: тичане, скачане, рисуване, правене на фигурки от пясък, пластелин, оцветяване. В периода на съзряването основната дейност е друга – споделянето. Това, което предимно правят подрастващите е да говорят. Дори вашето дете да може да отчита отлично по устните, за да има близко приятелство с някого, е необходим лесен начин за общуване, а не напрегане и постоянна концентрация. Освен това при сбирка на група чуващи младежи глухите подрастващи срещат трудности да следят кой какво и кога казва. Голяма част от информацията остава недостъпна за тях, което може да е база дори за злоупотреба от страна на останалите в групата. Затова не настоявайте детето ви да има чуващи приятели. Оставете го то само да избере с кого иска да бъде в близки отношения и приеете неговия избор.

Може да се обърнете с молба към училищния състав да включат детето ви в клас или група, в която има други глухи ученици на същата възраст. Ако това не може да се осъществи поради различни съображения, може да споделят друга част от времето си заедно – обяд, фитнес, час по рисуване, някой кръжок.

Възможно е да няма други ученици със слухови нарушения в училището, където учи вашето дете. Тогава също има варианти за действие: попитайте специалистите, които работят с него дали познават други ученици със слухови нарушения в района и ако не – при възможност да се опитат да намерят. Ако има други подрастващи в общината или района, може да посетите техните училища и да се запознаете – вие и детето ви – с тях. Прекарайте половин или един ден с тях. Оставете вашето дете да влезе в контакт с тях и да завърже разговор. Свържете се с неправителствени организации

от и на хора с нарушен слух. Попитайте дали предлагат летни програми за младежи с нарушен слух и не се колебайте ако отговорът е положителен.

Помогнете на детето си да се чувства еднакво добре както в обкръжението на глухи, така и в средата на чуващи хора. Нека може да общува пълноценно и в двете среди. Някои от най-предразполагащите начини за създаване на нови приятелства са: включване в клуб или спортен отбор, присъединяване към група по интереси в област, в която детето ви се справя много добре (например рисуване, плуване, пантомима, шиене, кулинарство), създаване на контакти в Интернет (след като са обяснени опасностите и рисковете от тази дейност и опазването на личната информация).

Предприемането на тези стъпки ще социализира подрастващият младеж или девойка и ще включи в кръга на познанствата му повече хора на неговата възраст. Ще има повече връстници, които да поздравят в коридорите в училището и на улицата, а това ще го накара да се чувства по-добре, да приема себе си, да се чувства „като другите“, да има възможност да избира приятелите си сред по-голям кръг хора, да бъде приет от останалите.

Наркотици и алкохол

Това е друга трудна и деликатна, но много реална за подрастващите тема. В съвременното сред младите хора протичат много модни линии в тези две сфери и ако имате съмнения, че е възможно детето ви да употребява или злоупотребява с някои от тези вещества, обърнете внимание дали:

- често сваля или качва килограми или изведнъж огладнява и започва да консумира голямо количество храна;
- оплаква се от силна умора или голяма скука. Изглежда болен или изморен;
- вече не се грижи за външния си вид;
- проявява признаци на махмурлук – гади му се, има главоболие или повръща;
- очите му са зачервени и мирише на дим;
- смее се без причина;
- говори и се движи прекалено бавно или прекалено бързо;
- има неестествено разширени или свити зеници;
- има зачервени или помътнели очи, забавен и неразбираем говор;
- изглежда в състояние на опиянение, без да има мирис на алкохол;
- има некоординирани движения;
- изглежда потиснато и затворено в себе си или е свърхактивно.

Освен това е възможно вашият младеж да е сменил приятелския си кръг. Възможно е и да

се държи различно от обичайното. Обърнете внимание дали:

- често забравя и реагира мудно;
- взема погрешни решения и поема необосновани рискове;
- обвинява другите за своите проблеми;
- непрекъснато е ядосан и раздразнителен. Не може да се контролира;
- изглежда много тъжен, депресиран и без енергия;
- държи се виновно и стеснително, когато е с вас, така сякаш крие нещо;
- не се прибира известно време къщи, прибира се късно или бяга от дома.

Сигурните белези за употреба на наркотични вещества са наличие на:

- следи от убождане, порязване, синини;
- тръбички от хартия или станиол;
- малки лъжички, капсули, шишенца, торбички, таблетки с неизвестно съдържание, прахчета.

Изменение на поведението:

- нарастващо безразличие, загуба на интерес към проблемите в семейството;
- чести отсъствия от къщи и бягство от училище;
- влошаване на паметта, невъзможност за съсредоточаване;
- редуващи се безсъние и сънливост;
- свръхчувствителност към критика, немотивирана агресивност;
- честа и рязка смяна на настроението;
- зачестяващи искания за пари или поява на суми с неясен произход;
- изчезване от дома на ценности, книги, дрехи и други вещи;
- чести и необясними телефонни разговори.

Възможно е да има проблеми в училище или в работата. Потърсете информация дали детето:

- вече не се интересува от училището;
- пропуска часове или закъснява за работа;
- прибира се от училище пиян или използвал наркотици;
- заспива в училище или на работа;
- понижава успеха си в училище;
- има проблеми с учителите и съучениците си.

Обикновено при проблеми в училище, учителите търсят родителите за консултация относно положението на детето им. Възможно е подрастващият ви син или дъщеря да имат проблеми със закона, затова опитайте да разберете дали:

- е бил арестуван за продажба, притежание или употреба на наркотични вещества;
- е бил арестуван за консумация на алкохол при ненавършени 18 г.;
- често отсъства от места, на които го очакват (училище, работа, уговорени срещи).

Ако забележите някой от тези знаци, говорете с детето си и разберете какво се случва в живота му. Възможно е да взима наркотици, за да го приеме компанията му (от чуващи или глухи младежи), да мисли, че наркотиците и алкохола ще решат проблемите му или да смята, че нещата не могат да станат по-лоши отколкото са в момента. Съзряването е труден период, в който всеки опитва да намери себе си. Ако младежът се чувства самотен, изолиран, депресиран, неразбран, ядосан и отхвърлен, той може да прибегне към употребата на наркотици и/или алкохол, за да се почувства по-добре.

Обяснете на детето си, че и при най-малки съмнения за употреба на наркотици, то ще бъде тествано. Това не е знак за недоверие от ваша страна. Контролът на поведението на детето в разумни граници е законно право и задължение на родителите.

Най-вероятната възраст за въвличане в процеса на наркотична зависимост е от 9 до 19 годишна възраст. На вашето дете могат да предложат наркотици на улицата, в дискотеката, дори в училище. Наркотична зависимост може да се развие след 2-10 инжектирания на хероин. Това, че Вашето дете е взимало или експериментирало с наркотици все още не значи, че то е “наркоман” и че е зависимо от наркотици, но обезателно означава, че вие трябва да знаете това.

При първото съмнение от ваша страна си осигурете „Наркотест” от най-близката аптека – това са експресни тестове за откриване на психоактивни вещества в урина и „Наркотест слюнчен” - комбинирани тестове за откриване на психоактивни вещества в слюнка. С „Наркотест” вие можете:

- достоверно - да си отговорите на въпроса използва ли детето ми наркотици;
- анонимно - да докажете употребата на наркотици или да отхвърлите съмненията си;
- лесно и удобно - да получите резултат в домашни условия, без специализирана апаратура или обучение.
- и най-важното - детето ви трябва да разбере, че тестването е ваше право и задължение, и че с тези тестове не може да се скрие от родителите и близките употребата на наркотични вещества.

Ако подозирате, че детето ви взима психоактивни вещества, не му четете морал, не го заплашвайте или наказвайте. Установете фактът за употреба на наркотици с помощта на тест. Подкрепяйте Вашето дете, проявявайте внимание, разбиране и грижа. Приемайте сериозно идеите на детето си и му помогнете да вземе решение.

7.4. След абитуриентския бал

Дори младежът или девойката да не се отдават на мисли за това какво им предстои след като завършат гимназия, вие би трябвало да го направите своевременно. Това ще помогне да организирате и подготвите детето си за следващата голяма стъпка в неговия живот. С течение на времето то ще осъзнае, че всеки човек търси и намира своето място в обществото и се реализира по различен начин. Обсъждайки евентуалното развитие на живота му след дипломирането, юношата ще расте с мисълта, че от него се очаква да кандидатства в университет или да си намери работа. Възможно е в този подготвителен период (по време на ученическите години) младият човек да промени неколккратно желанието си за това като какъв иска да се реализира. Това е нормално, подпомага съзряването и последващото му отделяне от семейството. Той постепенно се превръща в самостоятелна и независима личност.

След завършването на гимназията вие и вашето дете ще оберете плодовете, за които сте полагали непрестанни грижи през отминалите години. Тогава сте обсъждали какъв иска да стане, неговите интереси, хобита, желания и мечти. Преминали сте заедно през много хубави и тежки моменти. Ако сте на етап, в който юношата се колебае между две или повече области, може да му помогнете като го насърчите да си отговори на следните въпроси: кой е любимият му учебен предмет и кой изобщо не му харесва, какви хобита има, в каква област се справя най-добре, харесва ли му да работи с други хора или предпочита да върши нещата сам. За намирането отговорите на тези въпроси, той може да се обърне към вас, към училищния психолог, към класната или към учител, на когото има доверие.

Веднъж установявайки областта, в която би искал да се реализира, младежът може да започне да търси конкретна професия, която иска да упражнява. За целта може да потърси информация в библиотеките, в Интернет, във вестници или на трудовата борса, където да се консултира със специалистите по заетостта.

Не допускайте никой да поставя каквито и да било ограничения относно избора на професия. С малко помощ и повече усилия всеки може да постигне мечтаната реализация и да се справя успешно в избраната област (виж част 12. Известни хора със слухови нарушения).

След завършването на гимназията съществуват два главни пътя, по които всеки младеж би могъл да поеме: пътят на повишаването на образователния ценз – обучение и пътят на професионалната реализация – труд. В момента във висши училища в България има студенти със слухови нарушения в различна степен, които се обучават успешно. Това не е невъзможна мисия. С вашата подкрепа и силната мотивация на детето ви, това е напълно постижимо. Ако ли това не е

желанието на детето ви, то може да потърси професионална реализация и да започне да се грижи за себе си.

След време детето ви ще създаде свое семейство и е възможно неговите деца да бъдат чуващи или също с нарушен слух. Затова предизвикателствата за него продължават: като глух родител на чуващо дете или на глухо и чуващо дете в семейството. Има много възможности и в двете ситуации, затова най-важна е подкрепата на семейството и споделената хармония у дома.

Общуване с хора с нарушен слух

На финала на тази част, се представят възможностите за общуване с хора, които имат нарушен слух. Това е от особена важност за младите хора, които имат трудности в чуването, а и за вас като техни родители.

Полезно е да общувате с хора с нарушен слух. За тази цел не е нужно да знаете жестов език. По този начин ще можете да споделяте наблюденията, тревогите и въпросите си с хора, които вече са минали по пътя, който предстои на детето ви. Те ще могат да ви дадат съвет от първа ръка и да ви помогнат да вземете правилно решение. На тях можете да зададете въпросите, които ви вълнуват във връзка с бъдещето на детето ви – общуване, обучение, професионална реализация.

Имате ли познати глухи или тежкочуващи хора? Може би се сещате за колега, съученик или приятел, който е загубил слуха си? Сигурно той използва жестов език, а може би общува чрез реч. Който и от двата начина да използва за комуникация, вие можете да предприемете стъпки, които да улеснят вашето общуване.

Как се общува с човек, който има загуба на слуха? Понякога общуването с глух или тежкочуващ човек отнема повече време отколкото с чуващ, но търпението и усилията са оправдани. Следващият път, когато решите да поговорите с глух човек, спомнете си тези насоки:

- Бъдете подготвени.

Попитайте човека как му е най-лесно да общува – с жестове, чрез отчитане по устните, с говор, чрез писане или по друг начин. Пригответе си лист и химикалка, които да използвате ако се наложи да запишете някои думи, които му убягват или не може да разбере добре.

- Разговаряйте в тихо, добре осветено помещение.

Добрата светлина помага събеседникът ви да вижда добре лицето ви и емоциите, които се изразяват на него. Страничният шум би затруднил разбирането на речта ви особено ако събеседникът ви носи слухов апарат.

- Бъдете търпеливи.

Не се паникьосвайте, ако не разбирате нещо, което ви казва глухият човек или ако той не ви разбира. Лично е преживял поредица от ситуации, в които е бил на вашето място. Опитвайте се да не говорите бързо, защото това би затруднило и без друго трудното отчитане по устните. Не се преструвайте, че сте разбрали в случай, че не сте. Помолете събеседникът си да повтори. Ако глухият човек кима утвърдително, това не винаги е знак, че ви е разбрал. Попитайте го „Разбра ли ме?“ или „Искаш ли да повтора?“. В случай, че събеседникът ви изяви желание да повторите, то направете го с по-кратки и достъпни думи или изречения. Улеснете максимално комуникацията.

– Говорете ясно, с нормална сила и темп.

Говорете по обичайния за вас начин. Не викайте. Това променя в негативна посока качествените характеристики на гласа ви, изражението на лицето ви и може да затрудни общуването. Не се старайте да артикулирате прекалено ясно – така звуковете изглеждат неестествено. Това, което би помогнало е малко по-бавното говорене в началото на комуникацията, докато глухият човек свикне с артикулацията ви. Старайте се да не прикривате устните и лицето си докато говорите (почесване, оправяне на косите), както и да не въртите главата си надолу или встрани от събеседника си.

– Разговаряйте в позиция, при която можете взаимно да виждате добре лицата си.

Преди да започнете да говорите, изчакайте събеседникът ви да ви погледне и стойте близо до него. Ако говорите с повече хора, застанете в кръг, така че всеки да може да вижда всеки. Наблюдавайте изражението на лицето и гледайте хората в очите, когато се обръщате към тях.

– Научете жестов език.

Опитайте се да научите някои основни жестове от човек, за когото жестовият език е майчин, това е най-сигурният източник за научаване на българския жестов език. Много от глухите хора са приятелски настроени към чуващите, които изявяват желание да научат техния език. От такива срещи често бележат началото си истински и трайни приятелства.

Интернет предоставя неограничени възможности в това отношение – потърсете информация и научете български жестов език он-лайн и безплатно на: http://signlanguage-bg.com/bg/first_step.HTM

8. Психическо развитие

Психическото развитие е част от общото развитие на индивида. То съдържа многобройни компоненти и тук се разглеждат два от него: самочувствието и сексуалността, която може да бъде елемент както на физическото, така и на психическото съзряване.

8.1. Самочувствие

Самочувствието е начинът, по който детето се чувства и възприема себе си. Високото и базирано на реална самооценка самочувствие е важно за всеки човек и е предпоставка за пълноценна реализация и живот.

Помогнете детето ви да изгради самочувствието си. Задайте му следните въпроси, за да видите на какво ниво е неговото самочувствие:

- Чувстваш ли се щастлив/а?
- Гордееш ли се с това, което можеш да правиш?
- Чувстваш ли се обичан/а?
- Имаш ли приятели?
- Харесва ли ти как изглеждаш?
- Харесва ли ти да ходиш на училище?

Ако детето ви е отговорило с „не“ на някой от тези въпроси, то може да има нужда от помощ за повишаване на самочувствието и самоуважението си.

Какво можете да направите, за да помогнете самочувствието на детето ви да се повиши?

- Кажете на детето си колко много се гордеете с него. Накарайте го да осъзнае, че вие го мислите за най-прекрасното, добро и умно дете на света. Кажете му:
 - "Ти си добър в тази област."
 - "Справи се страхотно!"
 - "Ти вложи много усилия."
 - "Гордея се с теб."
 - "Доста се потруди."
 - "Ти можеш да го направиш."
- Прекарвайте повече време с детето си.
 - Прегръщайте го често.
 - Следвайте неговите желания – прекарвайте времето си, правейки нещо, което му харесва.
 - Играйте заедно, четете заедно или гледайте заедно филм.

- Занимавайте се със спорт или музика/танци заедно.
 - Прекарвайте достатъчно време споделяйки.
- Включвайте детето си. Трудно е да бъдеш единственият глух или тежкочуващ в семейството.
- Винаги включвайте детето си в разговорите, които водят отделните членове на семейството.
 - Намерете ефективни начини за общуване с детето си.
 - Взимайте го със себе си, когато отивате на различни места и мероприятия.
 - Помогнете на детето си да се присъедини и включи в дадена група.
- Потърсете други деца със слухова загуба. Запознайте детето си с други деца с нарушен слух. Ако станат приятели, те ще могат да споделят и да се подкрепят взаимно. Важно е детето ви да познава други деца, които изживяват сходни до неговите състояния – физически и психически.
- Потърсете зрял човек със слухова загуба. Вие със сигурност познавате най-добре детето си, но ако чувате добре, вие нямате представа през какво преминава то, как усеща света, от какво се затруднява и кое би го улеснило неимоверно много. Трудно е да бъдеш глух в свят на чуващи хора. Децата имат нужда от това да видят възрастни глухи или тежкочуващи, които се чувстват добре, щастливи са, имат добра работа, приятели и семейства, деца. Ако детето ви може да споделя с този човек, това би могло да помогне много: той може да научи детето и семейството ви на жестов език, може да ви разкаже за живота си като глух/тежкочуващ в България и в населеното място, в което живеете, може да ви улесни в намирането на конкретни услуги, програми, курсове, облекчения и други, които ще ви помогнат и със сигурност този човек ще бъде добър модел за подражание от страна на детето ви.

Какво може да направи вашето дете, за да повиши самочувствието си?

- Изградете в детето си умения да се справя. Понякога детето ви ще изпада в състояния на тъга, фрустрация и депресия във връзка с трудностите си да чува добре. Бъдете подготвени за тези моменти. Както при всички подрастващи, така и при детето ви, когато е вече младеж или девойка, тези емоции ще се появяват по-често. В тези периоди е добре да покажете на детето си как да се справя с чувствата си и да извлича поука и насърчение от тях, да му помогнете да открие начини да общува пълноценно с всички членове на семейството. И нещо важно – покажете му как да релаксира, научете го да се отпуска. Използвайте различни начини: да почете книга, да гледа филм, да напише писмо на приятел, да се разходи.

Научете детето си на следните техники за справяне с гнева: да излезе навън и да вика с цяло гърло колко дълго желае, да поеме дълбоко въздух и да преброи до десет, да подскача на място, да

удря възглавница докато се отърси от превъзбудата и каквото друго средство знаете или използвате вие.

Научете детето си на следните техники за справяне с тъгата: да помоли за прегръдка, да поговори с приятел или родител за това как се чувства, да се усмихне и да помисли за всички хубави неща в живота си, да поплаче ако така ще се почувства по-добре, да погледне на нещата от друга гледна точка, да се опита да намери хубавата страна на лошото, което се случва, да помоли за помощ.

- Разговаряйте с детето си относно решенията и изборите. Покажете му как да се грижи добре за себе си – за ума, духа и тялото си, да познава и да изразява чувствата си, да разбира разликата между добро и лошо, да прави правилни избори, да разбира какво не е наред, когато се чувства зле, да се опитва да поправя грешките си, да реши какъв/каква иска да бъде, да бъде независим/а.

Независимостта е изключително важна за формирането на личността на детето, особено, когато то е вече в училищна възраст. Независимостта на детето започва да се формира от момента, в който то може да изразява и удовлетворява самостоятелно желанията и потребностите си. Тя се изгражда от малки стъпки, с които малкото в началото дете пристъпва неуверено, а в края на този започнат път, то прекрачва уверено прага на зрелостта.

Както всеки родител, така и вие искате детето ви да порасне, превръщайки се в щастлив и здрав зрял човек. Искате то да може да се грижи за себе си и се надявате, че ще има приятели и добра работа. Надявате се някой ден и детето ви да създаде семейство и да се радва на уют и спокойствието, които да царят в дома му.

Преди децата да могат да осъществят всичко това, те трябва да научат няколко основни неща: да бъдат отговорни, да умеят да общуват с околните, да пестят пари, да бъдат гъвкави, да решават конфликти, да прощават грешките на другите и още много, много тънкости на общуването и живота в обществото, които се усвояват с изминаването на личния си житейския път. Овладяването на тези умения е част от това човек да стане независим, а независимостта е съществена част от израстването – физически и като личност. Децата стават независими с течение на времето и се изисква време, в което да упражнят уменията си.

Този процес може да изглежда по-сложен и труден за деца със слухова загуба. Някои от тях изпитват трудности при свободното общуване и родителите им винаги са до тях, за да им помагат в комуникацията с чуващи хора, да „превеждат“ думите им и да обясняват какво те всъщност искат

да кажат. Това може да се отрази на процеса на независимост, но дори в тези случаи детето ви може да прави малки неща, за да се грижи за себе си.

Как да се помогне на детето да стане независимо?

- Оставете детето ви да взима „малките” решения.

То може да решава различни неща самостоятелно: да облече ли синия си пуловер в комбинация с червеното яке, да хапнете в пицария или в ресторант. Глухите деца понякога нямат толкова голяма възможност да взимат решения, каквато имат чуващите им връстници. Като оставите детето си да вземе решение, вие ще му покажете, че неговото мнение е важно за вас и за околните, че то контролира дадена ситуация. Понякога на децата им се струва, че нещата просто им се случват и те нищо не могат да направят, за да ги контролират или да ги насочат в една или друга посока. Това ще им помогне да добият увереност в себе си и да се опитват да преценяват ситуацията от различни ъгли с цел да вземат оптималното решение.

- Научете детето си само да иска, когато има нужда от нещо.

Например да каже на сервитьора в ресторанта каква храна и напитка желае или да помоли продавача за сладолед с вкус и аромат, които обича. Това може да отнеме повече време, но усилието, което влагате в това упражнение за самочувствието на детето ви си струва и някой ден ще му се отплати многократно.

Важно е детето ви само да прави тези неща. Вие няма да бъдете винаги до него, за да превеждате и да говорите от негово име. Въпреки че в началото ще е трудно да прави това, с времето ще става по-лесно, ще се радва на постигнатите самостоятелно успехи, ще вижда, че се справя в истинския живот без чужда помощ.

- Изисквайте от своето дете.

То със сигурност ще разбере ако го оставяте без наказание за неща, които другите деца в семейството (или останалите деца по принцип) получават – ако не си оправя леглото, оставя стаята си разхвърляна, не си пише домашните. В някои отношения детето ви ще има нужда от помощ, за да свърши нещо, но то може да се справя с много други задачи самостоятелно. Помислете върху това какво може и не може да върши само детето ви. Уверете се, че то знае, че очаквате от него да прави всички неща, които умее да върши. Не го оставяйте да използва загубата на слуха си като извинение за несвършена работа и предлог за отказ от отговорности и задължения.

- Научете детето си да се грижи за слуховите си апарати и/или кохлеарният си имплант.

Ако детето ви ползва слухов/и апарат/и и/или кохлеарен имплант, то трябва да знае как да борави с тях дори и когато вие не сте наблизо, за да му помогнете. Обяснете отделните елементи на

устройството, покажете му къде стоят батериите и как да разбира, когато те свършват. Покажете му как да ги сменя и презарежда. Обяснете му как да поставя апаратите си и как да ги почиства, важно е да може да се грижи за тях и да ги поддържа в добро състояние. Ако детето усети, че апаратът не работи, инструктирайте го да се обърне към учителя си или друг възрастен наблизо, от когото да потърси помощ.

- Научете детето си да бъде много внимателно, но го оставете да прави това, което останалите деца правят.

Например да кара колело, да пресича само улицата, да пазарува. Обяснете правилата за движение на пътното платно, сложете огледала за обратно виждане на колелото и се доверете на детето си. То все някога ще трябва да се научи да се справя без чужда помощ.

- Възпитайте инициативност у детето си, свързана със слуховото му състояние.

Не е нужно винаги да превеждате на детето си това, което казват хората. Научете го само да пита какво казват, да ги моли да повторят, ако не е разбрало. В началото може да играете тази игра къщи, в безопасна среда, където вие да бъдете чуващият учител (продавач, шофьор, аптекар), а детето ви да играе себе си. После може да размените ролите си. Тогава то трябва да ви помоли да повторите нещо, което не е успяло да разбере. Вие, от своя страна, можете да представите възможните реакции, с които ще се сблъска детето в реалния живот: любезност, недоволство, внимателност, агресия, яд, неохота и т.н. С помощта на такъв тренинг, в реална ситуация детето ще се чувства уверено и ще бъде подготвено за различните възможни реакции на своя събеседник.

- Научете детето си как да борави с парите.

Това е много важна тематика за всички деца – как живеем, от къде идват храните и богатата у дома, как се изкарват парите, как да ценим материалните средства, с които разполагаме. Обяснете различните цени на стоките и продуктите, обяснете защо дадена стока е по-евтина от друга. Поговорете и дайте реални примери за спестяването и смисъла от спестените пари.

Когато прецените, че детето ви е достатъчно голямо, дайте му известна сума пари и го оставете да реши за какво да ги похарчи. Ако иска да си купи играчка, която струва повече, обяснете му, че може да спести тези пари и следващите, които ще му дадете до момента, в който разполага с достатъчно средства, за да плати в магазина. Помагайте при броенето на парите и правенето на сметките. Можете да направите примерен график за нещата, които иска да си купи и за спестяванията, които трябва да направи за това. Обяснете на детето, че не е фатално ако допусне грешка, ако изгуби парите или някой му ги открадне. По този начин няма да се чувства виновно. Повечето деца се учат по-добре от грешките, които допускат, отколкото от съветите и насоките,

които родителите им им дават. Възможно е при допускане на грешка, детето да не желае да опита отново. Окуражете го да не се отчайва и да пробва нови неща.

Научни изследвания върху самочувствието

Много специалисти, лекари, учени и психолози са изследвали процесите, които са причина за наличие на по-високо или по-ниско самочувствие. Те са съпоставяли резултатите при деца без и със слухови нарушения. Някои от по-важните резултати, до които достигат те са представени по-долу, същевременно отговаряйки на често задавани от родителите въпроси.

Децата със слухова загуба по-ниско самочувствие ли имат?

Отговорът на този въпрос не е еднозначен в зависимост от проведените изследвания и достигнатите резултати. Някои анализи твърдят, че децата с нарушен слух се чувстват също толкова добре, колкото чуващите им връстници, но други изследвания показват, че децата със слухови нарушения не приемат добре сами себе си. Ако случаят във вашето семейство е идентичен на последния описан, то за това положение може да има много причини. Възможно е детето да се фрустрира от това, че родителите му не разбират какво иска да каже и обратното, не познава друго глухо дете или възрастен, с които да играе, да споделя и да взима пример, често да се чувства неразбрано.

Ако детето ви има ниско самочувствие, вие можете да му помогнете. Кажете му, че вие го намирате за умно, хубаво, забавно и интересно. Акцентирайте върху нещата, които може да прави добре, кажете му, че го обичате, прекарвайте много време заедно и извършвайте различни дейности, в които детето се справя отлично.

Повечето глухи деца се раждат в семейства, където и двамата родители са чуващи. Някои проучвания сочат, че глухите деца на глухи родители имат по-високо самочувствие. Това е така, защото те не са единственият глух член на семейството и общуват пълноценно с родителите си, ползвайки жестов език.

Има и други изследвания, според които няма значение дали родителите чуват. Според получените резултати в тях важно е дали родителите и детето общуват добре.

На базата на резултатите от проведените изследвания се оформя следният извод: важно е да можете да общувате пълноценно с детето си. Научете се да го правите добре – ако детето ви ползва жестове, научете се и вие, ако отчита по устните, говорете разбираемо, ако използва остатъчният си слух, говорете отчетливо, за да ви разбира. Колкото по-добре общува с вас детето ви, толкова по-високо самочувствие ще има.

Жестовият език помага ли за по-доброто самочувствие?

Резултатите от някои проведени изследвания сочат, че деца със слухова загуба, които ползват жестов език имат по-високо самочувствие. Това може да се дължи на факта, че детето може да изрази мислите си по-лесно, както и на това, че хора, които знаят жестов език могат да го разбират по-лесно. Също така то може да разбира по-лесно и по-добре, когато други хора ползват жестов език.

Според учените съществува и друга гледна точка. Те смятат, че вида общуване, който използват децата, не влияе върху тяхното самочувствие, важно е другите да ги разбират и те да разбират другите.

Не съществува „правилен“ начин за общуване за всички хора със слухови нарушения, защото всеки човек е различен, всяко семейство е различно и различните родители имат различни надежди, очаквания и мечти, свързани с децата им.

Как влияе училищната среда върху самочувствието на детето?

Умението на детето да чете влияе върху самооценката му. Изследвания показват, че деца със слухови нарушения, които четат добре имат високо самочувствие. Тежкочуващи ученици, които посещават общообразователно училище, имат по-високо самочувствие спрямо ученици от специално училище, което се обяснява с това, че по този начин те се чувстват наравно с останалите деца в училище.

Също така е вярно, обаче, че някои деца се чувстват по-добре в класове заедно с други деца със слухови нарушения, защото споделят еднакви трудности и възприемане на околния свят, вземат еднакво участие в дискусиите на класа и пред тях няма комуникативни предгради.

Други фактори, които влияят върху самочувствието са: колко добре си мисли детето, че изглежда, колко близко се чувства детето с родителите си (или настойниците си), колко добре детето се разбира с връстниците си, колко красиво, умно и атлетично се чувства то.

8.2. Сексуалност

Никога не е прекалено рано или прекалено късно, за да говорите на тази тема с детето си. Възможно е първоначално да ви е неудобно да започнете този разговор, но това е нормално. Сексуалността е много важна тема в живота на всяко семейство, което отглежда и възпитава дете. От раждането си детето започва да научава различни факти за принадлежността на хората към един от двата пола и за белезите на сексуалността. Това е тема, от която децата се интересуват, а

родителите се срамуват и отбягват. Сексуалността не се свежда само до правенето на секс, а и до промяна на тялото с течение на времето, появяването на различни усещания и явления в тялото, връзки с други хора, промяната на жените, когато са бременни, раждането на деца, приликите и разликите между мъжете и жените.

Скъпи родители, първоначално от вас зависи кога, къде и как детето ви ще се сдобие с информация за сексуалността, но докато вие все още събирате смелост да започнете разговор на тази тема, детето ви може да получи информация от телевизията или радиото, приятели, учители или други възрастни, от училището или от други места.

Важно е да говорите с детето си на тази тема, защото сексуалността е важна част от неговия живот и то трябва да бъде в състояние да защити тялото си от сексуално и/или емоционално насилие, болести и нежелана бременност.

Детето ви има същите потребности и желания, каквито и другите деца – да се чувстват обичани и обгрижвани, да имат приятели, а по-късно и интимни партньори.

Важно е да общувате открито с детето си, защото колкото по-добре се разбирате, толкова по-силна връзка ще има помежду ви, ще разбирате по-добре света на детето си (това ще ви насочи към подходящи съвети и отговори на въпроси).

Когато започнете да разговаряте по темата за сексуалността, не допускайте, че детето ви вече знае нещо. Попитайте го какво знае и тогава допълнете информацията с това, което не знае. Използвайте снимки или картинки, както и жестове (които са много откровени и конкретни), когато говорите на тази тема. Уверете се, че всички те са съобразени с възрастта на детето. Допълнете информацията, която давате с примери, разкажете конкретни истории.

Можете да разговаряте за сексуалността на всеки етап от живота на детето си. Какво му разказвате ще зависи от възрастта, на която се намира в момента. Ако решите да не чакате дълго и смятате, че ранното детство (от 0 до 3 години) е най-подходящото време, то вие можете да започнете с назоваване на отделните части от тялото, игри с думите и жестовете за тях. Уважавайте решенията на детето си, свързани с неговото тяло – дали желае да бъде прегръщано, галено и целувано, дали предпочита да бъде оставено на едно или друго място в дома.

Ако решите, че може да изчакате повече, докато детето стигне на етапа на късното детство (от 4 до 8 години), то може да засегнете темите, свързани с разликите между момчетата и момичетата, да поговорите за това как жените забременяват и раждат бебета. Може да обсъдите и начините, по които човек може да защити тялото си от другите. Обяснете разликите между безобидното и двусмисленото докосване (виж раздел Сексуална безопасност по-долу). Поговорете за хигиената и поддържането на тялото чисто.

Следващият етап от развитието на детето е предпубертетната възраст (от 9 до 11 години), когато можете да поговорите за това какво се променя в тялото на момичетата и момчетата през предстоящия пубертетен период, как различните вторични полови белези могат да бъдат сексуално привлекателни за околните. Важно е чувството за отговорност, което да се изгради в детето на тази възраст. Можете да повторите теми, които вече сте обсъждали, за да се убедите, че на детето ви не убягва важна информация.

През пубертета (от 12 до 18 години) подходящи теми за разговори в тази област са: безопасен секс, бременност, връзки с интимен партньор, отношения с партньора, взимане на решения в интимната връзка и поддържане на връзката.

Как да се разговаря за сексуалността?

Много важно за детето и за бъдещите ви отношения с него е да сте напълно откровени и искрени с него, когато разговаряте по тази, а и по всяка друга тема. Най-важното е да съобразите информацията, която давате, с възрастта и етапа на развитие на детето. Отговаряйте на въпросите му по начин, който то може да разбере. Важно е да търсите обратна връзка – какво е разбрало и не е успяло да разбере детето. Попитайте го какво мисли за получената информация и дали има въпроси. Ако не знаете отговора на даден въпрос, не се тревожете. Обяснете, че не може да знаете всичко и потърсете отговора заедно (в Интернет, в специализирани книжни издания), през това време дискутирайте и обсъждайте темата, по която търсите информация.

Ако се затруднявате да започнете разговора за сексуалността, опитайте да заговорите на тази тема, докато детето извършва друга дейност. Някои деца общуват по-добре ако успоредно с това правят нещо друго. Използвайте времето докато играете на игра, карате колата или четете заедно книга, сгъвате дрехите или почиствате дома. Може да оставяте книги, посветени на тази тематика, на видно място в дома, така че детето да ги види и да прочете. Може да поговорите с друг зрял човек от семейството, на когото детето ви има доверие, и който да отвори темата за разговор.

Сексуална безопасност

Изключително важно е да се обясни разликата между физическото общуване с познати и непознати, както и какво е безобидно и небезобидно докосване. При първият вид физически контакт усещането е приятно, комфортно, изпитва се сигурност и се извършва от познат човек, докато при вторият детето чувства неудобство, страх, неприязън и идва от страна както на познат или непознат човек. За да може детето да разбере разликата между отделните видове докосване, дайте му примери (безобидно докосване – татко те прегръща, когато се прибира след работа,

двусмислено докосване – чичо Жоро ти казва да седнеш в скута му и гали дупето и гърдите ти). Може да допълните обяснението с показване на снимки и картинки, демонстриращи деца, докосвани по двата начина. Така ще бъдете сигурни, че сте обяснили достъпно тази важна тема и ще предпазите детето си от евентуални злоупотреби.

За да бъдете напълно спокойни в това отношение, инструктирайте детето си какво да прави в случай, че някой го докосва по объркващ и неприятен за него начин, къде да отиде и на кого да каже за това.

Ако детето ви ви каже, че някой го е докосвал по начин, от който то се е почувствало странно, объркано и неприятно, изслушайте го внимателно, не давайте вид на чувствата, които ви обхващат, за да не помисли детето, че се ядосвате на него, и незабавно потърсете помощ.

Към този сектор може да се отнесе и информацията за предпазване на детето от контакти с непознати. Важно е да му обясните, че непознат човек е всеки, когото не познава, дори той да знае жестов език. Обяснете по достъпен начин защо не трябва да разговаря с непознати, да влиза в кола на непознати и да взима от тях различни подаръци и лакомства.

Редно е детето ви да знае как да се предпази от заболявания, предавани по полов път, както и от нежелана бременност.

Като родител е желателно да знаете по всяко време къде и с кого е детето ви.

9. Общуване

Децата неусетно порастват и се изправят пред предизвикателството да общуват с по-широк кръг хора, да изказват своето мнение по повече теми и пред по-големи аудитории, да търсят информация за лични цели от повече източници. Овладяването на езика е предизвикателство за всяко човешко същество, а правилното му използване – изкуство.

Видове общуване

Току-що сте научили, че детето ви не чува добре и искате да разберете как ще общувате пълноценно с него. Не знаете дали ще бъде по-добре да му говорите с глас или да използвате жестов език, а защо не и двете средства за общуване. Какво представлява общуването?

Общуването е двустранно споделяне на мисли и идеи. Повечето хора мислят, че то се заключава само в говоренето. Общуването е нещо повече от думи. Вие общувате чрез усмивката, смръщените вежди и изражението на лицето си. Общувате и посредством позицията и движенията на тялото, ръцете, главата и очите. Истинското общуване е факт, когато разбирате другите хора и те ви разбират.

Има три основни начина, по които вашето дете може да се научи да общува, които се практикуват в България:

1. Да се научи да използва остатъчния си слух и да говори. Този метод се нарича орален и чрез него децата се обучават да използват максимално остатъчния си слух, да отчитат по устните и да говорят. Целта на този метод е да осигури възможност на глухите деца да използват същата модалност на общуване, каквато използват повечето хора – оралната, а именно говорът.
2. Да научи български жестов език и български словесен. Този метод се нарича билингвистичен. Залага се на естествената склонност при глухите деца да общуват визуално, а не вербално. В процеса на общуване се използват едноръчната и двуръчна българска дактилна азбука и жестове от българския жестов език. Чрез използването на този метод децата могат да се причислят към общността и културата на Глухите хора (виж раздел Какво представляват културата и обществото на Глухите хора? в част 9.2.), както и към тази на чуващите хора. По този начин децата получават информация по два канала – визуален и слухов/вербален.
3. Да се използват и двата метода. Методът се нарича тотална комуникация. Той често се регистрира и като философия. При него се използват всички възможни средства и начини за общуване по едно и също време: жестове, говор, отчитане по устните, мимично изражение,

рисуване, пантомима. Целта е създаването на универсална и леснодостъпна двустранно среда за общуване на децата с нарушен слух.

Описаните три метода се разглеждат по-детайлно.

9.1. Орален метод

Детето се научава да отчита по устните и да говори.

При този метод се стимулира остатъчният слух и се работи върху формирането на умения за звукопроизношение и отчитане по устните. При неговото прилагане децата се учат да:

- говорят;
- използват максимално остатъчния си слух;
- отчитат по устните;
- използват и други начини за помощ при разбирането на това какво казват другите.

Използването на този метод рефлектира върху децата по следните начини:

- те носят или слухови апарати, или са имплантирани с кохлеарен имплант. Тези две специални технически средства за усилване на звука са от съществено значение при орализма, защото оптимално подпомагат слуховото възприемане;
- могат да посещават общообразователни училища;
- могат да посещават и специално училище, в което се преподава по оралния метод;
- посещават занятия по слухово-речева рехабилитация, независимо дали учат в специално или в общообразователно училище;
- упражняват говора и слуха си чрез всекидневно общуване в училище и вкъщи;
- всекидневно използват звукоусилващата апаратура (личен слухов апарат или кохлеарен имплант).

В процеса на овладяване на правилно звукопроизношение главна роля има специалист, който упражнява артикулационните органи на детето и стимулира остатъчният му слух в специално организирани занятия. Този специалист се нарича слухово-речев рехабилитатор. Той извършва следните дейности:

- тренира остатъчният слух на детето;
- учи го как да поставя езика, устните си и как да диша, когато изговаря всеки един звук;
- учи го как да свързва отделните вече научени звукове в срички, думи, изречения и свързан текст;
- помага на детето да свърже звуковете с техните графеми (букви);
- помага за процеса на ограмотяване;

- консултира родителите и детето в случаите, когато има нужда от помощ със слуховия апарат, поведението на детето или други дейности;
- помага за насочване към специалист в други области (например УНГ лекар, аудиолог, аудиоинженер);
- тренира уменията за отчитане по устните на детето;
- учи ви как да работите вкъщи с детето си, така че работата, която той извършва в кабинета да е в синхрон с усилията, които вие полагате у дома. Той работи с детето ви няколко часа седмично, а с вас детето прекарва най-голяма част от времето си. Синхронът между усилията на родителите и специалистът по слухово-речева рехабилитация е необходимо условие за постигането на отлични резултати от детето.

Колкото по-рано започнете работа по този метод, толкова по-добре за детето. То от рано ще се научи да използва слуха си, за да разпознава отделните звукови явления и гласове около себе си. Този ранен тренинг ще му бъде от полза, когато започне да общува с други деца, когато тръгне на училище и разшири сферата на контактите си и изискванията към него се умножат.

За да се свържете с рехабилитатор на слуха и говора, обърнете се към най-близкото общообразователно или специално училище за деца с увреден слух и/или към регионалния инспекторат по образование (виж частта Полезни контакти).

9.2. Билингвистичен метод

Детето научава жестов и словесен език.

Както наименованието на метода подсказва, при неговото прилагане се ползват два езика – български жестов език и български словесен. Тъй като жестовият език се ползва от хора, членове на общността на Глухите, детето може да се впише успешно и в двете култури и общества: това на чувашите хора и това на Глухите.

При този метод първият език на децата е жестовият, а вторият словесният български – най-често в неговата писмена форма, но не се изключва и неговата устна форма. Билингвистичният метод се базира на идеята, че глухите деца се нуждаят от език, който могат и да видят. Словесният език е много труден само за отчитане по устните. Веднъж овладели първият си език (жестовият), те много лесно овладяват и втори език – български. В много случаи двата езика „си помагат“ при общуването на детето с околните и осигуряват двойно по-големи възможности за успешно предаване на информацията, отколкото ако се използва само един език.

Какво представлява българският жестов език?

Това е език, който се вижда, а не се чува. При него всяко движение означава дума, фраза, въпрос. Използват се движения, лицево изражение и позиции на тялото, за да се общува. Той е различен език от българския – има различна структура, граматика и „словоред“ – жесторед.

Какво представляват културата и обществото на Глухите хора?

Тя се състои от хора, които споделят общ език и ценности. Те също така могат да споделят и сходен житейски опит. Общността на Глухите хора има своя история и изкуство, както и свои изтъкнати членове от цял свят. Тя се състои от Глухи или тежкочуващи хора, които произхождат от различни семейства и социални групи. Изгубили са слуха си на различна възраст и по различни причини.

Членовете на общността отбелязват себе си с главно „Г“, за да отделят себе си от глухите хора, които смятат себе си за членове на чуващото общество, но с медицински проблем. За разлика от тях, Глухите смятат себе си за пълноценни личности, за което глухотата им спомага. Те не желаят да бъдат слухопротезирани или кохлеарноимплантирани и приемат себе си такива, каквито са.

9.3. Тотална комуникация

Детето се научава да използва различни методи за общуване.

Тоталната комуникация е философия за общуване и обучение на деца със слухова загуба. Чрез нея децата със слухови нарушения се насърчават да общуват едно с друго. При общуването с помощта на тоталната комуникация се използват и слуха, и зрението. Дете, което е обучавано по този метод ще овладее следните знания и умения:

- да слуша и чува чрез използване на остатъчния си слух;
- да общува чрез жестов език;
- да говори;
- да предава мислите си чрез жестове и езика на тялото;
- да разбира околните чрез отчитане по устните, слушане и/или жестов език.

Когато с течение на времето уменията на детето за общуване се променят, то може да премине към друг начин на общуване. Например може да намали използването на жестове за сметка на говора, за да го разбират повече от чуващите хора, с които общува или обратното.

Използването на тоталната комуникация рефлектира върху детето по следните начини:

- тя предоставя на детето средство да разбира околните;
- тя дава възможност детето да общува от много ранна възраст;

- използването ѝ прави общуването по-малко фрустриращо и за двете страни;
- помага на децата да учат с помощта на езика от ранна възраст.

Как да изберете начина на общуване с вашето дете?

- Всяко семейство е различно.

Няма „правилен“ избор, който да е валиден за всички деца. Всяко дете е различно и има различни потребности. Родителите също се различават и имат свои, индивидуални и лични мечти и надежди, свързани с рожбата си. Някои семейства решават и имат възможност да постъпят по един начин, други избират друг път. Когато избирате, доверете се на интуицията и обективната си преценка.

- Бъдете гъвкави.

Следвайте сигналите, които подава детето ви. Може да се почувствате под стрес при необходимостта от избор на някой от гореизброените начини за общуване, както и заради избора на някой от тях. Много родители откриват, че най-добрият избор е да следват знаците на своите деца. Някои родители решават да комбинират по различен начин методите на общуване и да ги променят с времето. Изключително важно е да бъдете гъвкави при избора си.

- Задайте си следните въпроси:

- В каква степен чува детето?
- То бързо ли се изнервя, когато не можете да разберете какво ви казва?
- Имате ли желание да научите нов език?
- Колко време можете да отделите на детето си, за да му помагате в ученето?
- Колко важно е за вас детето ви да се научи да говори ясно и разбираемо?
- Съществуват ли обучителни програми, от които можете да избирате, във вашето населено място?
- Какво е мнението на други родители и специалисти за тези програми?

Мотивите, от които родителите най-често се водят при избора на вида общуване, са детето да:

- може да общува;
- бъде независимо;
- не се отличава от останалите;
- говори езика им.

Страховете, които съпътстват избора са:

- дали ще бъде избран правилният вариант;

- твърде много избори съпътстват всеки етап от живота на детето и следователно има прекалено много възможности за предприемане на погрешна стъпка.

Решението на родителите се улеснява, когато те:

- са отворени към различни варианти;
- се водят от желанията на детето (например на него му харесва и да чува думите или не обича да използва жестове);
- се запознаят и с възможностите, които устната реч предоставя, и с улесненията ако се ползва жестов език;
- се консултират с други родители и специалисти, които имат опит в това отношение.

Няма универсален начин за общуване с детето със слухови нарушения. Това е напълно индивидуално състояние и двустранно решение.

10. Обучение

Минало е известно време и вие вече обмисляте възможностите да запишете детето си в първи клас. Най-практикуваните у нас модели на обучение са три: в специално училище, в специален клас в общообразователно училище и чрез индивидуална интеграция в общообразователно училище.

1. Специални училища за деца с увреден слух

В България има три специални училища – в градовете София, Пловдив и Търговище (виж частта Полезни контакти). Там всички ученици са със слухова загуба и общуват предимно на жестов език. Учениците всеки ден посещават занятия по слухово-речева рехабилитация, където се научават да говорят, имат възможност за среща с психолог и педагогически съветник. Училищата са интернатни, което улеснява семействата, които живеят на голямо разстояние от посочените градове. На децата се осигуряват безплатна храна и нощувки.

В специалните училища се преподава по общообразователните учебни програми (децата тук и в общообразователните училища изучават еднакъв учебен материал), единствената разлика е, че началният курс в специалните училища е до 5 клас включително (в общообразователните е до 4 клас включително), което осигурява допълнителна година за подготовка на учениците.

В начален курс има възможност да се изучават специални предмети като фонетична ритмика и музикални стимулации. Последните години от обучението (9 клас – 12 клас) са насочени към професионална подготовка в някоя от следните области: кулинарство, шивачество, оператор в мебелната промишленост – тези профили варират в отделните училища.

Обикновено училищата предлагат подготвителен клас, в който се осигурява пълноценна подготовка за започването на училищния живот на детето. Обучението в специалните училища е целодневно – сутрин са учебните часове, а следобед – самоподготовката с възпитател.

2. Специален клас в общообразователно училище

При този модел интегрирано обучение всички ученици в класа са със слухова загуба и учат в общообразователно училище. Възползват се от всички услуги, които училището предлага.

Необходимо е да се свържете с Ресурсния център във вашето населено място, за да заявите желанието си на детето ви да се осигури слухово-речев рехабилитатор (виж частта Полезни контакти). Този модел на интеграция е по-рядко срещан в сравнение със следващия.

3. Индивидуална интеграция в общообразователно училище

Това е най-разпространеният модел на обучение на ученици със слухови нарушения в България. Преди години този процес се осъществяваше стихийно, главно на базата на силно мотивирани родители и отворени към новости и предизвикателства директори и учители. Днес вече този процес е нормативно постановен и регламентиран. Има много обучени ресурсни учители, които посещават училищата. Те подпомагат обучението на учениците със специални образователни потребности и работят за пълноценно овладяване на учебния материал, преподаван от учителите. Ресурсните учители работят със своите ученици както индивидуално, така и в група.

10.1. Избор на училище

Избирането на училище, в което детето ви ще учи в близките години е важна крачка и решение с дългосрочни последици. Опитайте да следвате описаните по-долу стъпки като ориентир. В случай, че имате и допълнителни, свои критерии, добавете ги към вече посочените. Направете свой индивидуален списък от изисквания, на които трябва да отговаря училището на вашето дете. Предлаганите стъпки са:

1. **Ифромрирайте се** какви училища има района, в който живеете.

Обърнете се за консултация към аудиолога, слухово-речевият рехабилитатор, личния лекар и специалисти, които работят с деца със слухова загуба. Направете справка и в общината с цел да получите максимално много информация от различни места.

2. **Говорете** с родители на деца с нарушен слух, които вече ходят на училище.

Ако познавате родители на деца със слухови нарушения, които вече са в училищна възраст, посъветвайте се и с тях. Чуйте техните впечатления и мнение, попитайте ги дали децата им харесват училището, в което ходят. Говорете и със самите деца и вижте тяхната гледна точка – как възприемат учебния материал, как учителите им обясняват, как ги приемат другите деца.

3. **Посетете** колкото се може повече училища.

Поговорете с директора и с учителите, които предстои да поемат първокласниците. Поинтересувайте се от тяхната квалификация, вижте дали училището разполага с логопед и психолог. Разберете дали училището се обслужва от ресурсен учител, който да подпомага учебния процес на деца със специални образователни потребности и в конкретност, на деца със слухови нарушения. Има ли възможност училището да осигури слухово-речев рехабилитатор на детето ви. Ако не, то какви са възможностите детето да посещава това училище и да получава специализирана помощ за развитие на слуха и говора в друго учебно заведение. Ако в училището вече има интегрирани ученици с нарушен слух, говорете с тях. Ако е възможно, останете в един учебен час

на клас, в който има интегрирано дете с нарушен слух и вижте как протича учебния процес. Помислете дали искате вашето дете да бъде обучавано в такава среда и атмосфера.

4. **Сравнете** училищата, които сте посетили.

5. **Изберете** училището, което е най-подходящо за вашето дете и семейство.

След като детето започне да посещава определено училище, започва друг етап от неговия и вашия живот – училищният. Това е времето, в което родителите щеговито споделят, че каквито и пропуски да са имали по време на собственото си обучение, то с децата си наваксват пропуснатото, когато им помагат за подготовката на домашните работи и проекти.

Чрез даването на домашни задания, учителите се стремят да затвърдят учебния материал, взет през деня. Разбира се, ако детето ви посещава специално училище, което не е във вашето населено място и живее в пансиона на училището, този ангажимент за вас отпада. Обяснете на детето си защо е важно да учи и да търси информация самостоятелно – в Интернет, в книги и списания.

Когато помагате на детето си в учението, правете го по свой план-график, учете заедно всеки ден, изградете си навици за това (вие и детето), говорете си за училищния живот и всички преживявания там. Може да имате предвид някои от следните насоки:

– Намерете си удобно място в дома, където да учите заедно – то трябва да бъде тихо и да предразполага към интелектуална дейност. Може да си изберете и специално място къщи, където да работите само върху домашните – свържете тази дейност с игра, забавни преживявания и положителни емоции. Отделете кът за учебните пособия и кът, посветен на домашните работи (например рафт, шкаф, кутия). Детето може да украси тези специални места по начин, който му харесва. Много е важно то с желание да пристъпва към това светилище на знанието, където да упражнява ума и въображението си.

– Търсете обратна връзка от учителите на вашето дете, ако е възможно поне веднъж седмично.

Повечето специалисти (особено ресурсните учители, слухово-речевите рехабилитатори и логопедите) имат практиката да използват тетрадка за връзка с родителите, в която описват своите впечатления от проведените часове, поведението на детето по време на учебния час. Понякога в тази тетрадка се описват и упражнения, които вие да изпълнявате в домашни условия с детето като продължение на работата в училище. По този начин се изграждат по-бързо навиците на детето да учи и говори правилно, да пише, смята и чете. Използвайте стикери, лепящи награди и картинки за поощряване на детето, когато то се справя добре. Визуалната представа на неговия прогрес ще го стимулира да се справя все по-добре.

– След като приключите с домашните, правете нещо забавно заедно – гледайте интересен филм,

пригответе му любима храна, отидете на разходка или нещо друго, което е забавно и за вас, и за детето. Не забравяйте да прегръщате детето си в знак на подкрепа и удовлетворение от свършената нелека работа. Кажете му и му покажете колко сте горди с него и усилията, които полага. Може да измислите различни стимулиращи награди за получени добри оценки в училище и за положен труд от страна на детето.

– Бъдете организирани – планирайте, бъдете информирани за сроковете за представянето на домашни, проекти и задачи. Отделете един от календарите в дома за ученическите задължения на детето си – там отбелязвайте крайните срокове за поставени задачи, датите на контролни и класни работи по отделните предмети.

– Бъдете много търпеливи и знайте, че усилията, които полагате ще се отплатят в бъдеще. Имайте предвид, че и детето ви полага големи усилия, за да се справя. То учи и се готви за уроците, отделяйки повече време в сравнение с чуващите си връстници и съответно има по-малко време за игри и забавления.

– Използвайте различни ресурси за помощ в обучението на детето: гледайте заедно филми, които са по изучавана в училище тематика – има много такива в различните области: история, биология, география. Може да запишете детето си в местното читалище, видеотека или информационен център, от където да ползва разнообразни видеоматериали, свързани с интересни теми. Ползвайте и Интернет, който изобилства от информация.

Деца имат нужда да знаят защо полагат всички тези усилия. Защо е нужно да отделят толкова време и усилия, за да се справят с уроците и новите знания? Бъдете подготвени за този въпрос. Покажете им примери от историята и съвременното, в които хора с нарушен слух са постигнали невероятни неща, благодарение на знанията и усилията, които са полагали (виж част 12. Известни хора със слухови нарушения). Мотивирайте ги, запознайте ги с глухи българи, които са се реализирали успешно, удовлетворени са от живота си и не се притесняват от това, че не чуват добре. Дайте на детето си колкото се може повече позитивни примери, насърчете го и го стимулирайте да върви напред.

Когато взимате решения

Когато узнаете за слуховата загуба на детето си, може да се почувствате съкрушени от всички решения, които ви предстои да вземете – от негово и от свое име. Ще усетите тежестта на риска, който поемате, когато се спирате на едно или друго решение, което може да се окаже погрешно и да обърка живота на детето ви. Когато трябва да избирате, имайте предвид следното:

– фиксирайте целите, които искате да постигне детето ви;

- проучете какви са възможностите ви за избор;
- опитайте да разберете кой избор ще ви доведе до постигане на целите;
- фиксирайте най-добрият избор за детето и семейството си;
- проучете какво ще трябва да направите ако изберете един или друг вариант.

При взимането на решения за детето е добре в процеса на избор да участва и самото то. Чуйте и неговото мнение по въпроса, стига то да е достатъчно голямо. Оставете си вратичка и бъдете гъвкави. Изборът винаги може да бъде предпоследен и да промените мнението и стратегията си за действие. Имате възможност да смените един или друг елемент, ако той не работи както сте очаквали. Естествено, може да добавяте нови неща, за да подобрите това, което правите.

10.2. Четене

Овладяването на уменията за четене е една от най-важните стъпки в академичното израстване на детето ви. Това е умение, което ще му бъде полезно цял живот и възможността да чете ще му осигурява значителна част от информацията за околния свят и новостите в него. Овладяването на четенето като процес преминава през няколко етапа. По време на първият етап децата осъзнават, че буквите изграждат думи, които от своя страна носят определен смисъл. След това те научават какво означават думите. После подреждат думите, за да образуват изречения и фрази и на финалния етап започват да разбират смисъла на разкази и изречения, които са свързани логически. Когато детето ви се научи да чете, то ще може да разбира смисъла на прочетеното. Ако не го разбира ще може да потърси смисъла на непознатите му думи в речник. Ще разбира кои думи имат смисъл и кои не, ще умее да разделя правилно думата на срички (това ще му помага правилно да пренася дума, когато я пише), ще може да произнася това, което чете (степената на разбираемост на речта му ще зависи от много фактори – степен на слухова загуба, време на настъпване на загубата на слуха, провеждане на ранна слухово-речева рехабилитация и др.).

Веднъж научило се да чете, детето ще осъзнае разликата между гласни и съгласни, ще може да открива и измисля рими, ще запомни формите и наименованията на буквите – главна и малка, печатна и ръкописна. С помощта на четенето, детето ще може само да обогатява речника си, ще може да се упражнява да пише букви (първо техните елементи) и думи, а също така и ще има база за сравнение между герои от прочетена приказка и истинския живот, ще свързва героите със съответстващите им картинки и ситуации.

Ако имате възможност, четете заедно с детето си, а ако не – помолете друг член на семейството да го прави. Подкрепяйте детето в трудния процес на овладяване на писмените знаци.

Как детето се учи да чете?

Учителите научават децата да четат по различен начин. Един от използваните методи е фонетичният. При него се акцентира върху чуването на звука. Този метод може да е полезен за деца, които са тежкочуващи и имат по-лека загуба на слуха. При него децата свързват звученето на думата с нейния образ. Същността на метода се изразява в следното: първо се чуват звуковете на буквите от азбуката, след това те се повтарят, сетне децата се научават да комбинират буквите в думи, които произнасят на глас. На финала те научават какво означава всяка дума поотделно и се учат да съставят изречения от различните комбинации от думи.

Някои деца със слухови нарушения могат да разберат как звучи определен звук чрез неговото звуково и/или вибрационно възприемане. След слуховото възприемане на звука, той се свързва със съответната буква.

Друг метод за научаване децата да четат е т.нар. цялостно възприемане на езика. При него се акцентира върху зрителното възприемане. Децата първо се научават да четат, а след това да произнасят думите. Това се извършва в следната последователност: децата виждат цялата дума, след това научават смисъла ѝ, после научават отделните букви, които я съставят и накрая овладяват произношението на думата. При използването на този метод, по-важно е разбирането на значението на думата, отколкото нейното правилно произнасяне.

Трети широко прилаган метод за обучение в четене е т.нар. ръководено четене. При него се използват различни дейности, които повишават способността на детето за четене. Съществуват различни подходи за прилагането на този метод и повечето от тях включват три основни дейности:

- Предчетивни дейности – на децата се показват думите и основните идеи, които ще се включват в четенето.
- Четене наум и четене на глас – децата прочитат приказка, като дейността може да се извършва индивидуално или на групи.
- Следчетивни дейности – децата извършват дейности, които им помагат да разберат какво са прочели.

Този метод помага на децата да осмислят прочетеното и при него може да се използват различни подходи, комбинирани от първите два метода.

Три от най-често срещаните трудности, с които децата със слухови нарушения се сблъскват, когато се учат да четат са свързването на слуховия/вибрационния образ на думата с нейния визуален образ, научаването на граматическите правила и разликите в ударенията на еднакво изписваните думи. Въпреки това усилията, които се полагат при ученето на четмо с времето се

отплащат, защото умението за четене е едно от най-важните, на които вие като родител можете да научите детето си.

Деца с нарушен слух се учат от това, което виждат, затова четенето е изключително важно за тях. Голяма роля в този процес играе вашата помощ и подкрепа – вие може да бъдете моделът на подражание, който е необходим на детето ви (като например то често ви вижда да четете вкъщи). За някои деца четенето може да бъде по-лесният начин за общуване (за сметка на говоренето например). Ако детето ви се затруднява в четенето, не се отчайвайте. За всички деца това е труден процес. Освен това, всяко дете научава нови думи по свой начин (прочита цялото изречение, за да разбере какво съответната дума може да означава, търси надпис или картинка, които да показват смисъла на думата, за да се ориентира). Всеки научава нови думи през целия си живот, затова не трябва да се очаква от децата да научат значението на много думи наведнъж. За да подпомогнете научаването на нови думи, можете да поставите етикети с наименованията на всички предмети в дома (тук може да използвате различни цветове за гласните и съгласните, например всички гласни да бъдат в синьо), да играете на думи – на базата на старите детето да научава нови.

Важно е четенето да се свърже с нещо интересно за детето. Разберете от какво се вълнува то (анимационен герой, приказан персонаж, образ от телевизионен детски сериал) и намерете книжка, посветена на тази тема. След това оставете детето да прояви инициатива и желание да чете и да се научи да го прави самостоятелно. Можете да играете на различни игри, чиято цел е научаването смисъла на нови думи (например с топка, зарчета, скачане, състезателни игри). Използвайте и голямото изобилие и разнообразие на пазара от илюстрирани книжки, за да мотивирате детето да научи наименованията на красивите изображения в тях (облак, жена, цвете), както и да го подбудите да измисли разкази по картинките. А защо не вие заедно да си направите своя книжка с илюстрации, която да служи за постигане на същите цели?

В помощ на научаването на нови думи е и включването на субтитрите на телевизора, когато член на семейството гледа телевизия. Някои деца разбират по-лесно прочетената книжка, ако преди това са гледали филмчето, създадено по нейни мотиви. Можете да абонирате детето си за детско списание, което само е избрало. Това ще го амбицира да узнае с какъв смисъл са изпълнени пъстрите страници, които са пристигнали в дома ви специално за него.

С времето тези усилия ще се отплатят – детето ви ще започне само да търси книги и литературни източници, които съответстват на интересите му, ще бъде самостоятелно и ще може да прави своя подбор съзнателно и аргументирано.

Четене с помощта на жестов език

При жестовия език се използват движения и адекватно на изказването лицево изражение. Понякога това е подходящ начин да обясните на детето си значението на една или друга дума. Използването на жестов език ще бъде много полезно ако детето ви не може да отчита добре по устните и няма остатъчен слух, на който да разчита. Как може жестовият език да помогне при четенето?

- Посочвайте картинките и думите, за които говорите в момента. Жестикулирайте и обяснявайте с жестове.
- Жестикулирайте на различни места – над текста в книгата, върху ръката си, встрани от тялото си.
- Не е задължително да знаете жестовете за всички думи. Импровизирайте.
- Когато четете заедно, заставайте с лице към детето, за да вижда жестовете и лицето ви.

Четене с помощта на говор

Това е варианта, при който нито вие, нито детето ви знае и/или има желание да ползва жестов език. В този случай обяснението на прочетеното се базира само на устното изказване. При избора на този начин, родителят и слухово-речевият рехабилитатор се базират изцяло на остатъчния слух на детето. Ако изберете този вариант, имайте предвид следното:

- не закривайте устните си и не движете и/или навеждайте главата си, когато четете на детето си;
- седнете срещу него, за да вижда добре лицето ви;
- ако искате да научите детето си да чете на глас, накарайте го да озвучава думите, докато четете заедно. За целта може да поставите ръката му върху гърлото, а другата му ръка върху вашето гърло, за да осъзнае наличието на вибрации в процеса на говорене;
- след като прочетете някоя книжка, задавайте въпроси по съдържанието ѝ. По отговорите на детето ще се разбере дали до него е достигнал смисъла на прочетеното. Ще разберете и къде се затруднява в разбирането;
- четете ясно и отчетливо, за да може детето да използва пълноценно остатъчния си слух;
- ако искате да тренирате остатъчния слух на детето си, може да закриете лицето си с ръка или тънък лист хартия от брадичката/средата на врата до средата на носа и да му четете. Така ще го насърчите да слуша повече, отколкото да гледа;
- покажете новите думи в приказката, която четете. Накарайте детето да ги повтори и запомни значението им и след това прочетете приказката отново. Подчертайте ги;
- подчертавайте и отделни важни изречения или пасажии в текста, който четете. Използвайте различни цветове за различните думи (съществителни, прилагателни, глаголи).

Четене с помощта на тотална комуникация

Детето ви може да се научи да чете с помощта и на жестовете, и на устната реч. Този метод се нарича тотална комуникация.

Най-важното е да четете заедно с детето си. В началото, когато то още не може да го прави самостоятелно, четете му приказки. Четете заедно с него, вие и останалите членове на семейството, както и близки хора. Това ще го накара да почувства напредъка в уменията си за четене. Избирайте заедно книжките, които да четете – такива, които и двамата харесвате, книжки с много картинки, подходящи за неговата възраст, книжки, които четат в детската градина или в училище или такива, които са важни и интересни за него.

Може да препрочитате дадена книжка много пъти. Говорете за илюстрациите, които придружават текста, сравнявайте ги – кое е еднаквото и различното в тях.

Четете всеки ден – вечер преди лягане, сутрин и винаги, когато сте в настроение за това. Заместете гледането на някои телевизионни програми с четене, а когато гледането на телевизия е актуално, използвайте субтитрите. Четете навсякъде – в детската стая, в магазина, на улицата, в банята. Прочитайте надписите на пастата за зъби, на продуктите, които купувате, на етикетите от току-що купените маратонки или дънки, наименованията на улиците, табелките.

Докато четете, използвайте и гласа си, движете лицето и тялото си – изразявайте по всевъзможен начин смисъла на прочетеното. Помнете, че е добре детето да вижда както лицето ви, така и надписа едновременно.

Използвайте играчки докато четете, пресъздавайте с тяхна помощ сюжета, който четете. Използвайте въображението си: чувствайте се свободни да допълвате и доизмисляте сюжета, който четете, тълкувайте прочетеното още когато го произнесете (не чакайте края на историята, за да изяснявате новите думи), накарайте детето си да бъде активен участник в действието, задавайте му въпроси от рода „Какво мислиш, че ще стане? Защо?“ и „Това случвало ли ти се е? Някога бил ли си тъжен? Какво направи тогава?“, свържете историята с преживявания на детето.

Веднъж научило се да чете, трябва интереса на детето към четенето да се поддържа. Можете да използвате различни начини, за да поддържате нивото на мотивацията му за четене високо. Например помолете го да прелиства страниците на книгата ви, докато вие четете, поговорете за историята предварително и след това прочетете текста. Докато четете заедно, следете с пръст точното място в текста, което четете в момента, обяснете, че четете отляво надясно и от горния край на страницата към долния, покажете му, че изреченията се състоят от думи, различни по

дължина и всяко изречение завършва с препинателен знак. Упражнявайте го в откриване на малки думи в големите, например: „са” в „маса”, „сто” в „стол”, „но” в „парно”.

Когато стигнете до четене на глас, може да използвате и други подходи: пляскайте с ръце, за да отделите една сричка от друга в думата (може да измислите различни видове пляскане за различните звукове); използвайте тактилната чувствителност – различните звукове създават различни вибрации в тялото, когато ги произнасяме, затова поставяйте ръката на детето си върху вашето гърло, бузи и ноздри, за да ги усети. Другата си ръка детето може да сложи върху своето гърло, за да сравни вибрациите от вашето и от своето гърло. Различните звукове се произнасят с различна струя издишен въздух, затова поставете ръката на детето си пред вашата уста, за да усети въздуха, който излиза от нея при говорене/четене (плавен, накъсан, затоплен, хладен). Както при усещането на вибрациите, то може да постави другата си ръка пред своята уста; добре е детето да наблюдава устните ви докато говорите/четете, затова се упражнявайте заедно пред огледало: прочитайте различни звукове, срички, думи и изречения и наблюдавайте как устните и лицето се променят при тяхното произнасяне, покажете на детето си как да произнася отделните звукове – обяснете му къде се намира езика, в каква поза са устните, използвайте тактилните усещания.

Забавлявайте се докато четете заедно, може да включите всички от семейството в драматизирането на любима прочетена история.

Може да помогнете детето да разбере по-лесно смисъла на прочетеното като обясните предварително основното в текста с помощта на жестове, рисунки, говор и писане.

Когато детето тръгне на училище, четенето в класната стая може да се различава от четенето вкъщи. Обяснете на детето си, че винаги може да се обърне към преподавателя или съучениците си за помощ, когато не разбира нещо от прочетеното. Задайте следните въпроси на детето си: „Какво разбра от прочетеното?”, „Какво не разбра от текста?”, „Какво научи от него?” и „Какво още искаш да разбереш?”.

10.3. Писане

Да се научи да пише – едно от най-трудните, а защо не едно от най-забавните преживявания, които може да осигурите на детето си. Децата със слухови нарушения възприемат визуално и функционално обектите, а след това се научават да пишат техните наименования.

Децата първо наблюдават как другите пишат, след това използват химикалката, за да драскат и накрая се опитват да пишат, имитирайки движенията при писане и вида на графичните знаци. Постепенно децата осъзнават, че всяка буква е свързана с определен звук, че група от букви образуват дума, група от думи означава определено нещо, че всяко изречение включва различни

части на речта и препинателни знаци, като последните могат да променят смисъла на един и същ текст ако бъдат различни („Това е Иван.“, „Това е Иван?“ и „Това е Иван!“). Децата научават нови думи и смисъла им чрез визуално обяснение или чрез използването им в структурата на изречение, което се състои от познати вече думи.

Някои деца могат да изпитват затруднения в писането. Възможна причина за това е необходимостта от повече време за овладяване на умения за възприемане и изписване на графичните символи, както и затруднения при поставянето на адекватни препинателни знаци (особено при диктовка в училище), поради трудностите при възприемане интонацията на четеща.

Някои от най-често срещаните трудности при писането са: несъгласуване по род и число, аграматизъм в различна степен, изразяване предимно с по-прости изречения (например повечето деца биха написали просто: „Мария падна.“, вместо: „Докато тичаше към топката, Мария се спъна в клона и падна лошо.“).

По-трудно е детето да се научи да пише ако не може да чете. Поради тази причина е желателно четенето да изпревари писането или двата процеса да се овладяват едновременно. Ако детето има проблеми с четенето, със сигурност ще среща трудности и при писането. Затова всекидневните упражнения са много важни.

Ако детето ви ползва жестов език, то вече знае значението на много думи. Остава само да „облечете“ жеста в графичния образ на думата и то да се научи да го разпознава на различни места, където го види – в тетрадката, в блокчето за рисуване, на табела на улицата, на надпис в магазин.

За да улесните процеса на научаване на буквите и свързването на думите с определен смисъл, може да поставите задача на детето да надписва картички или да пише бележки до членове на семейството или роднини (по различни празнични поводи, да пише списъка за пазаруване за деня, да опише менюто за деня, да благодари на някого).

Може да пишете бележки с различни инструкции, поздравления и съобщения, които да оставяте на различни места в дома, където то да ги открие (под възглавницата му, в раницата за училище, върху дрехите, до четката му за зъби). Накарайте го да отговори на вашата бележка със своя, която да напише и остави на място, където да я намерите.

Друга идея, която може да реализирате, за да мотивирате детето да пише, е да започнете да списвате „семеино списание“. Използвайте някоя семейна почивка, ваканция или интересно събитие, което е впечатлило детето, за да „издадете“ първия му брой. Пишете в списанието всеки ден – всеки от семейството може да описва чувствата и преживяванията си от деня. Включете и залепване на снимки или други предмети (цветя, миди, листа, рисунки), които са част от

преживяванията в съответния ден. Под всяка снимка и предмет записвайте какво представляват те и от къде са. Направете репортаж за събитията от деня.

С голям успех може да използвате и клавиатурата на компютъра или мобилния телефон за първоначалното писмено ограмотяване на детето. Помолете го да покани приятели или роднини на гости чрез скайп (Skype), текстово съобщение по телефона (SMS), писмо по електронната поща, съобщение чрез мрежите за мигновени съобщения в ICQ, MSN, както и през социалните мрежи Facebook, MySpace, Hi5 или по друг начин. Бъдете изобретателни – играйте на различни игри, включващи писане на ръка или на клавиатура.

Както вече се отбеляза при четенето, при писането също е добре да поговорите предварително за това, което ще се пише: как трябва да изглежда (поле, нов ред, нов абзац, структура на текста, име на автора на съобщението) и до кого да е адресирано. Ако детето ползва жестов език е добре първо да сподели какво иска да напише и след това да пристъпи към самата дейност след като сте обсъдили идеята му. Поговорете за това как детето може да получи още информация по темата, по която пише (книги, учебници, Интернет) и обсъдете формата и същността на това, което се пише – бележка, писмо, доклад, разказ. Старайте се да давате примери (ако задачата е да се напише история, дайте за пример история, която детето знае). Първоначално изпълнявайте новите задачи заедно, а след това, когато детето вече знае какво и как трябва да се напише, го оставете да изпълни поставената задача самостоятелно. После може да проверите резултата.

Когато въкъси пишете заедно, използвайте теми, от които детето се интересува и харесва. Нека то само избере темата, по която иска да пише. Много деца с интерес споделят истории, които имат пряко отношение към тях, затова теми от рода на „Какво ще правя през пролетната ваканция” са успешно приложими. Добре ще бъде ако след като детето приключи с писането го помолите да направи рисунка по разказа си.

Ако детето е съгласно, може да показвате написаните от него произведения на други хора. По този начин то ще види ефекта от написаното върху хората, които го четат. Ако видите, че детето допуска много грешки при писане, не се опитвайте да работите за тяхната корекция и отстраняване наведнъж. Отбележете ги, покажете ги на детето и започнете в рамките на няколко дни да обяснявате защо са грешни и кое е правилното. Може да направите табло с допусканите грешки, което да окачите на стената. Отделете няколко графи, в които да напишете вида грешка, пример за грешката и правилният образец. С течение на времето отбелязвайте ако някоя от грешките вече не се допуска и не забравяйте да похвалите детето за това. Ако други грешки прекалено дълго време се повтарят в писмената реч на детето, консултирайте се със специалист. И най-важното:

упражнявайте писането при всеки удобен момент, ежедневно, ежечасно, докато детето свикне да пише и автоматизира навика си. Включвайте писането и в игрите.

10.4. Смятане

Една от най-трудните операции – сметната, един от най-мъчните учебни предмети – математиката. Но това не е невъзможна мисия, дори напротив. Има много деца, които се справят отлично със смятането. Математиката им помага да решават определени проблеми/ситуации, описани в задачите и формулите.

Формулите са правилата за намиране на решение на ситуацията/задачата. Прилагането на формулите развива много други качества и умения. В процеса на решаване на една задача, децата се научават да питат. Те задават въпроси по задачата, свързани с неясни за тях етапи от решението, и се опитват да изготвят стратегия за решаване, в която включват отговори на определени въпроси – как да реша проблема, какви стъпки да използвам, какво сметнах правилно, защо отговорът, който получих, не е този, който очаквах, как да разпозная подобна ситуация/проблем/задача, ако го срещна отново.

Практиката показва, че децата нямат възможност да упражняват математическите си умения в реални житейски ситуации. Някои от тях отделят много енергия и време в това да планират решението на задачата, а не я посвещават на практическото ѝ решаване. Например не могат да преценят дали трябва да събират или да умножават или не са сигурни коя от планираните стъпки да предприемат първа. Може да се затрудняват в решаването на задача, защото изпускат някоя от стъпките в решението или са забравили да проверят получения отговор.

Възможно е деца, които имат трудности с четенето да изпитват проблеми с решаването на текстови задачи – не разбират какво се очаква от тях в условието на задачата или се объркват от много думи, чието съдържание не знаят. Всички тези особености е възможно да съпътстват овладяването на сметните операции, но не са задължителни. Дори и при наличието на изброените трудности, умениято да смята е напълно достъпно за децата и вашата роля тук е много голяма.

Вие може да подпомогнете и улесните осмислянето и овладяването на уменията и навиците за смятане. Направете си карти от едната страна на които да има задача, а на гърба ѝ – решението. Играйте с картите всеки път, когато имате възможност. Използвайте пръстите си, за обозначаване на цифрите – изправен показалец за цифрата едно, изправени показалец и среден пръст за „две“ и т.н. Когато решавате задача вкъщи, включете любима игра на детето – пъзел, ребус, лого, рисунки, с чийто елементи да пресъздадете количествените отношения в задачата. По този начин се включват и действия с ръцете, което спомага за развитие на математическото мислене. Учете

цифрите и числата с помощта на всякакви подръчни предмети – храни, напитки, играчки, дрехи. Ако имате компютър, може да свалите от Интернет някои от безплатните игри за смятане, които се намират в мрежата. Упражнявайте заедно задачите от учебника по математика и различни книжки, посветени на тази тематика.

Когато детето се прибере от училище, уверете се, че то е разбрало инструкцията за задачите, които има за домашна работа. Помолете го да прочете вкъщи записките си от училище и да обърне внимание на началото на всеки урок/раздел. Може да решите заедно задачите от учебника, а ако то желае да опита, може да направи това самостоятелно. След като приключи, проверете работата му и обсъдете резултатите, които е получило. Интересувайте се дали детето ви има съученик, на когото може да разчита за обяснение в случай, че не е разбрало нещо по време на урока.

Винаги се чувствайте в правото си да помолите учителите на детето си за допълнителна помощ – след учебните часове, по време на междучасията, в занималнята. Ако в училището, което посещава, има група по интереси или кръжок по математика, може да обмислите варианта да го запишете. В крайна сметка, математиката може да не се окаже скучна и трудна, а интересна и увлекателна за вашето дете.

10.5. Да играем и да учим

Родителите често казват на децата си, че полагаането на усилия ще им помогне да пораснат. Всъщност играта е дейността, чрез която децата учат най-добре. Те научават същите неща, които им се обясняват схематично, но по различен и забавен начин.

Със специално организирана игра може да се постави началото на решаване на проблеми, свързани с трудностите на детето да общува и играе с други деца, да дава и получава внимание, да споделя и показва чувствата си. То по-лесно ще усвои навици за общуване с околните, ще му е по-лесно да научава нови неща, ще развие моториката си, ще разбира чувствата си и тези на другите хора, както и ще се научи да слуша и изпълнява инструкции.

Когато играете с детето си, следвайте неговата идея за играта и не се опитвайте да налагате свое виждане върху извършваните дейности. Насърчавайте го да играе с вас, да взаимодейства, а не да играе изолирано. Можете да го улесните като включите дейности, свързани с необходимост от наличие на двама души.

Играта, комбинирана с ученето, е отлична дейност за всички деца. При деца с различни потребности и етап на развитие, играта може да бъде съобразявана с техните индивидуални нужди и възможности.

Най-важното е играта да се базира на езика и езиковата комуникация. Ако детето ви разбира по-добре жестове (били те и спонтанни), използвайте повече тях, а ако разчита основно на говора и отчитането по устни, наблегнете на употребата им. Основната функция на езика е комуникативната. Не е от съществено значение кой език се използва, а дали чрез него се извършва успешна комуникация. Именно общуването е по-важното в сравнение със самата игра. Играта е повод за осъществяване на пълноценна комуникация.

Може да използвате игровата дейност, за да научите детето си на нещо ново, по всяко време и навсякъде – преди и след училище/работа, преди, по време на и след хранене/къпане, в колата, в магазина и винаги, когато имате време. Играйте всеки ден и колкото дълго желаете.

В играта няма установени правила. Всяко дете измисля свои, към които се придържа. Важно е правилата да бъдат постоянни – така детето се чувства спокойно, сигурно и по-лесно разбира реалността, в която също действат правила, но от различно естество, при чието неспазване последиците също се различават от тези в играта. От вас и детето зависи да свързвате играта и ученето с позитивни емоции. Това подпомага желанието на детето да се включва в бъдещи игри с цел учене, както и развива творческото му мислене и способността да взима решения и да мисли самостоятелно.

При играта с цел учене се следват интересите на детето, а не тези на възрастния, с когото играе то.

Стъпки при играта с цел учене

Тези стъпки са условни и могат да ви помогнат да следвате примерна схема при организирането на игри с цел учене.

Стъпка 1 – наблюдавайте детето. Преди да предприемете действия за започване на игра, вижте от какво се интересува детето в момента и по принцип, чуйте какво се опитва да каже, ориентирайте се в какво настроение е – дали е спокойно и отпуснато, изолирано и нежелаете да общува или е много развълнувано и енергично.

Стъпка 2 – използвайте неограничени начини за общуване с детето. След като установите в какво настроение е детето, влезте в контакт с него чрез подходящи на настроението му действия и думи. Покажете му, че знаете как се чувства то и започнете игра с нещо, което го занимава в момента.

Стъпка 3 – следвайте идеята на детето. Бъдете асистент в играта му. Оставете го да ръководи дейността. Това ще му помогне да се чувства разбрано и прието и ще усеща, че контролира случващото се.

Стъпка 4 – разширявайте играта с детето. Надграждайте идеи върху това, което ви подава детето, коментирайте и насърчавайте дейността му – това ще го мотивира да споделя. Задавайте му въпроси за това какво се случва, кой какво прави в играта – това ще развива творческото му мислене.

Стъпка 5 – оставете детето да затвори кръга на общуване. Вие „отваряте” кръга на общуване в момента, в който започвате играта за учене с детето. То от своя страна го „затваря”, когато реагира на действията или думите ви. В процеса на играта вие отваряте и затваряте много кръгове на общуване – това помага на детето да разбере същността на двупосочната комуникация (събеседникът реагира на това, което му се казва и обратно).

Идеи за игра с цел учене

Има неограничен арсенал от възможности, които да използвате с вашето дете докато играете и учите. За да осъзнае детето какво очаква вие да направите за него и неща, които може да направи самостоятелно, може да използвате ежедневни дейности като обличане и събличане, хранене, каране на автомобил, влизане и излизане от дома, къпане, приготвяне за сън. Играта с цел учене превръща ежедневните дейности в казуси, които детето трябва да реши.

Направете някои от следните неща: сложете обувките на детето на място, различно от тяхното обичайно, смесете частите на няколко пъзела (2 – 3), когато е време за баня, нека детето само да напълни ваната, облечете ризата на краката му, оставете го да подреди масата за хранене и да я разчисти след това. Използвайте въображението си, възможностите са необятни.

Когато играете, изберете тема, в чиято връзка да бъдат всички дейности. Това ще помогне на детето да научи нещо ново, да разбере по-добре нещо, за което е знаело твърде малко, да опознае света около себе си. Ако темата за игра с цел учене е „Дърво”, вие можете да коментирате характеристиките на дървото и дървения материал. Огледайте се и потърсете пет предмета, направени от дърво. Постройте дървена къщичка от моливи, дървени блокчета, кибритени клечки. Поговорете за дървото като растение, опишете неговия живот, интересни и любопитни факти, свързани с дърветата от различните краища на света (дървета с различен цвят, големина, височина, форма на короната, форма на корените, места на виреене, кръговете на стволите), значението на броя пръстени на пъновете от отрязани дървета. Бъдете изобретателни.

Няма значение дали детето ви е глухо или тежкочуващо, дали използва жестов език или само словесен, дали учи в специално или в общообразователно училище. То трябва да има шанса да бъде такова, каквото е. Приемането от страна на родителите на слуховото нарушение на детето е ключов

фактор. Децата имат нужда да получат „разрешение“ да бъдат такива, каквито са и да не бъдат ограничавани в стереотипи и изисквания.

Не забравяйте важността на това да поддържате връзка с родители на други деца със слухови нарушения. Така ще обменяте опит, знания и съвети. Вие ще помогнете на детето си да научи много неща за света около него и да се справя само. От своя страна децата също се отблагодаряват с не по-малко ценни житейски уроци. Ето какво споделя майка на глухо дете:

„Вече знам в пъти повече за слуховите апарати и звукоусилващата техника от всички мои познати и знам, че с времето знанието ми ще бъде много полезно – както за тях, така и за мен самата.

Научих, че да поставиш каквото и да е водонепропускливо устройство на тригодишно дете е чиста проба дърпане на дявола за опашката.

Вече не приемам за даденост възможността да получавам информация чрез слуха си.

Пищенето на слуховия апарат се чува от всички хора наоколо, само не и от детето.

Слуховите апарати могат да оцелеят след престой в хладилника, стига да бъдат извадени на време.

Въпреки че детето е глухо, то някак „чува“, когато слагам високо над шкафа кутия с бонбони или шоколад и ги изяде, когато не го гледам.

Глухите деца могат да спят спокойно цяла нощ на фона на пеенето и музиката от съседното бунгало, докато всички други не могат да мигнат.

Научих се никога да не съдя и коментирам чуждите деца, които срещам на обществени места – както родителите им не знаят, че моят син е глух, така и аз не мога да знам какви са техните деца.

Другите деца просто искат да разберат защо сина ми има слухов апарат и след като им обясня, това вече спира да гъделичка любопитството им и те започват да се занимават със своите игри и приемат нещата такива, каквито са.

При подходящи условия, част от кохлеарния имплант наистина може да прояви магнитните си характеристики спрямо метална рамка на врата.

Ако сина ми плува, той нарочно отбягва погледа ми, за да не види знаците, че е време да излиза от водата.

Съобразителното глухо дете може да влезе в стаята казвайки/жестикулирайки „Обичам те!“, когато знае, че е направило нещо нередно.

Мога да взема душ и да пусна сешора или пералнята без да има опасност да събудя детето си.

И най-вече научих, че глухотата на сина ми е благословия. Липсата на слух е приключение и не мога да си представя живота си без него.”

11. Съвременни технологии

Съвременната наука и развитието на технологиите са в помощ на хората с различни нарушения. Те им осигуряват многообразие от улеснения и облекчения, както и възможности за водене на пълноценен живот. По отношение на лицата със слухови нарушения съществува богат избор от технически средства, които увеличават звука в индивидуално съобразен параметър, който е най-комфортен за потребителя. Освен цифровите и класическите аналогови слухови апарати, както и кохлеарните импланти, към момента на пазара се предлагат и други технически устройства, които улесняват извършването на дейности от деня за хора с проблеми на слуха.

Поставя се акцент върху съвременните технически устройства за сметка на по-популярните като задушните слухови апарати и кохлеарните имплантни системи, които към този момент имат широка популярност у нас.

Едни от устройствата, които се използват сравнително рядко у нас, а потребителите им са много доволни, са FM системите (Frequency Modulated Systems). Те често са решение за класната стая или при общуване с група хора, когато говорът или звукът може да идват от различни източници, разположени на различно разстояние или общуването се провежда в големи помещения. FM системите се състоят от микрофон, предавател и приемник. Те увеличават звука и го пренасят с помощта на FM вълни към слуховия апарат на реципиента.

При използване на FM системите по време на обучителния процес се осигурява възприемане на гласа на учителя независимо от страничния шум и от разстоянието, на което се намира той от ученика. Приемникът се поставя пред източника на звука (учителят го носи на врата си), а предавателят се прикрепя към слуховия апарат – за всеки модел слухов апарат има отделен по вид приемник, т. нар. ботуш или обувка (ученикът чува гласа на учителя директно в слуховия си апарат). Голямо удобство на тази добавка към конвенционалните слухови апарати е осигуряването на неограничено придвижване в помещението на носителите на предавателя и приемника.

Други съвременни устройства, които са изключително практични, са индукционните вериги (Loop Systems), които функционират на сходен принцип с FM системите. Те напълно заглушават страничните шумове. За да се възползват от усилването и изчистването на звуковете, предавани от тази система, е необходимо слуховите апарати на потребителите да бъдат превключени на режим T (telecoil) и да бъдат в обхвата на системата. Те предават звука директно в слуховия апарат.

Индукционната верига представлява кабел с накрайник, който може да се включва и регулира. Този кабел може да бъде различен на дължина (от няколко метра до няколко десетки метра) и да бъде позициониран на различни места: на врата на притежателя му, под килима или настилката на помещение, ограждайки целия му периметър. При последния вариант всеки

потребител на слухов апарат, който е настроен на T-режим, може да приема изчистени и усилените звуци, произведени в съответното помещение – звук от телевизор, звън на телефон, пожарна аларма, аварияен звън на сирени, музика и разговори. Поради това значително улеснение и практичност, индукционните вериги са изключително подходящи за обществени места като летища, гари, библиотеки, църкви, училища, детски учебни заведения, театри и кина. Местата, където може да се ползва тази система, са означени със следния знак:

На практика във всяко пространство може да бъде инсталирана индукционна верига. В домашни условия всички битови шумове, звукове и звуци могат да бъдат пълноценно възприемани. Разнообразие от джобни индукционни вериги се предлагат от производителите на мобилни телефони. При ситуация на несъвместимост между слуховите апарати и мобилния телефон, слухопротезираният може да включи индукционен кабел в телефона (самият кабел се носи на врата) като по този начин поставянето на телефона до ухото става излишно.

Трета група технически устройства за усиление на звука, използвана предимно в класната стая, са т. нар. звукови системи (Sound Field Systems), които функционират различно в сравнение с FM системите. Звуковите системи работят като звукът се приема от микрофон, който може да бъде използван от един човек (учител или родител) или от много хора (ако се постави в средата на групата, на класната стая). Микрофонът е свързан с предавател, който изпраща звуците към приемателя. Тази система може да бъде от полза на тежкочуващи и практически глухи деца, както и на такива с кохлеарен имплант.

Друг почти неприлаган у нас начин за усиление на звука е Баха системата (Baha System), известна също като Баха имплантна система. Тя се поставя хирургически и функционира чрез директна костна проводимост. Използва се от 1977 година, имплантирана е на повече от 35 хиляди души в цял свят и се прилага на хора с хронични ушни инфекции, едностранна загуба на слуха,

вродена атрезия на външния слухов канал и при лица, които не отчитат полза от употребата на конвенционални слухови апарати. Системата е създадена в Швеция и използва същата техника, която се използва при имплантирането на зъби в стоматологията.

Технически Баха се състои от три части: 1 – титаниев имплант, който чрез операция се поставя в костта зад ухото, 2 – външен крайник и 3 – звуков процесор, който се захваща за крайника. След имплантирането на системата, звукът се провежда чрез костта, а не по въздушен път. Този процес се нарича костна проводимост на звука. Баха предава звука чрез вибрациите, които той създава, директно в средното ухо на потребителя. Тя се прилага и при деца над 5 годишна възраст, а при по-малките деца, подходящи кандидати за Баха, се използва Baha Softband, чрез която се изчаква костите на главата да се втвърдят достатъчно, за да се имплантира Баха системата.

На подобен принцип работи друг вид усилвател на звука – слушалки за костна проводимост (Bone-conducting headphones), които могат да се ползват както от хора с намален слух, така и от лица със слух в норма, които искат да предпазят тъпанчето и слуховият си апарат от нежелани травми от силния звук. Технологиата използва възпроизвеждане на звук чрез вибрации на костите. Слушалките наподобяват стандартните слушалки, които се поставят зад врата. Те са водоустойчиви, което означава, че могат да се използват под душа, на плажа, докато се карат ски, в горещи летни дни или докато човек се придвижва в дъждовен ден. Теглото на слушалките е около 30-35 грама. Аудиокабелът за връзка към източник на звук е позициониран в задната част на корпуса, за да не пречи. Докато се носят слушалките ушите са открити и има възможност да се възприемат околните звуци.

Освен гореизброените, в ежедневието си лицата със слухови нарушения използват и други звукоусилващи устройства за:

- телефони – усилващи телефони (Amplified telephones) и пишещ телефон (telephone typewriter – TTY);
- телевизори – индивидуален усилвател на звука (direct audio input – DAI), скрити субтитри;
- аларми/звънци – вибриращи будилници, светлинни телефони, мигащи светлинни лампи с ярки светлини (при пожар или авария);
- класната стая - C-Print (Computer assisted notetaking), палантайпист (palantypist), Speech-to-Text Reporter (STTR) и CART (Computer Assisted Real-time Transcription), при които специалист пише на лаптоп, машина, клавиатура или друго устройство това, което се казва в класната стая и текста, написан от него се появява върху екрана на друг компютър, пред който е детето.

12. Известни хора със слухови нарушения

Мислите си, че щом детето ви не чува, то няма шанс да има невероятни постижения в живота си? Определено грешите. В света има много хора със слухови нарушения, достигнали най-високите върхове в различни области и надминали постиженията на редица чуващи хора. Благодарение на техния принос към човечеството, днес живеем в по-добър свят.

Всеки от изброените по-долу хора се реализира в различна сфера на обществения живот и страда от различни нарушения на слуха – тинитус (шум в ушите), прогресивно намаление на слуха, различна степен на слухово нарушение. Със съответните слухови трудности тези хора се срещат на различни етапи от живота си – някои се раждат с тях, други ги придобиват в по-късна възраст, но всички те се справят изключително добре с професионалните и личните си ангажименти. Възможно е да бъдете изненадани от някои имена в този списък.

Барбара Стрейзънд (Barbara Joan Streisand) – световноизвестна американска актриса и певица, която страда от тинитус от 7-годишна. Отдава избухливия си нрав на това състояние.

Бедржих Сметана (Bedřich Smetana) – чешки композитор, диригент, педагог и общественик, смятан за патриарх на чешката музикална култура. Страдал е от тинитус, а слуха си загубва в рамките на няколко седмици, когато е на 50 г. Въпреки това той продължава да композира.

Бернард Браг (Bernard Bragg) – американски актьор, режисьор, преподавател и драматург. Дете на глухи родители. Носител на наградата „Тони“ за театрално изкуство и майсторство.

Бил Клинтън (William Jefferson "Bill" Clinton) – по време на втория си мандат като президент на САЩ, когато е на 51 години, Клинтън е двустранно слухопротезиран.

Винтън Сърф (Vinton Gray "Vint" Cerf) – американски компютърен учен, с чието име Интернет се свързва най-често, наричан е „бащата на Интернет“. Той е вицепрезидент на "Google" и е тежкочуващ.

Габриел Форе (Gabriel Urbain Fauré) – френски композитор и органист, който постепенно загубва слуха си в зряла възраст в резултат от ушно заболяване.

Гертруд Едерл (Gertrude Caroline Ederle) – американска плувкиня, първата жена, преплувала Ламанша (1926 г.). Известна е като „Кралицата на вълните“. Прогресивно започва да губи слуха си в ранна детска възраст, поради прекарана дребна шарка и от 30^{-та} си години е напълно глуха. Посвещава живота си на това да преподава плуване на глухи деца.

Гийом Амонтон (Guillaume Amontons) – френски изобретател и физик, загубил слуха си в ранна детска възраст. Той става един от основоположниците на трибологията (наука за триенето между

тела, които се движат едно спрямо друго), прави подобрения в различни измервателни инструменти и демонстрира действащ прототип на оптичен телеграф.

Гранвил Редмънд (Granville Redmond) – американски художник. Оглушава на 3 години след прекарана скарлатина.

Дани Елфман (Daniel Robert "Danny" Elfman) – американски композитор и музикант. Губи слуха си в следствие на генетична предразположеност и излагане на силните звуци от музиката, която прави.

Джеймс Бърк (James "Deaf" Burke) – британски глух боксьор. Един от първите шампиони по бокс на Великобритания.

Джефри Флоут (Jeffrey "Jeff" James Float) – американски плувец, загубил слуха си от вирусен менингит на 13 месечна възраст. Флоут е олимпийски шампион, световен шампион и е поставил световен рекорд.

Джони Рей (John "Johnnie" Alvin Ray) – американски певец, автор на текстове за песни и пианист. Загубва слуха на дясното си ухо, когато е на 13 г. в следствие травма на вътрешното ухо по време на игра. След хирургическа намеса около 15 години по-късно, той загубва слуха си двустранно.

Джордж Мартин (Sir George Henry Martin) – британски композитор и продуцент. Издава някои от албумите на „Бийтълс“. Загубва слуха си в късна възраст.

Дългас Тилдън (Douglas Tilden) – американски световноизвестен скулптур. Загубва слуха си след прекарана скарлатина.

Евелин Гленни (Dame Evelyn Elizabeth Ann Glennie) – шотланска перкусионистка-виртуоз и композитор. Загубва напълно слуха си, когато е на 12 години. По време на студийни записи и на концерти на живо е боса, за да усеща по-добре вибрациите от музиката.

Катлийн Олъръншоу (Dame Kathleen Ollerenshaw) – британски математик и политик. Тя загубва напълно слуха си, когато е на осем години.

Кейти Бъкли (Kathy Buckley) – американска комедийна актриса, родена със слухова загуба, чийто живот е пълен с препятствия и поредица от житейски несгоди, които успява да преодолее и да погледне на тях с чувство за хумор.

Клейтън Вели (Clayton Valli) – американски лингвист и поет с нарушен слух. Доктор на науките по поезия на американски жестов език. Първият човек, на когото е присъдена докторска степен в тази област (1993г.). Той също така е и първият човек, който отделя поезията на американски жестов език като отделен литературен жанр.

Константин Циолковски (Константи́н Эдуа́рдович Циолко́вский) – руски учен и философ от полски произход. Губи частично слуха си, когато на 9 годишна възраст се разболява от скарлатина и получава усложнения от болестта.

Къртис Прайд (Curtis Pride) – американски бейзболист в Мейджър Лийг Бейзбол, глух по рождение вследствие на рубеола.

Лесли Нилсън (Leslie William Nielsen) – канадско-американски актьор и комик, страда от загуба на слуха в късна възраст. Най-известен е с ролите си на Франк Дребин в „Голо оръжие“ и епизодите на „Страшен филм“.

Линда Бов (Linda Bove) – американска глуха актриса, дете на глухи родители, омъжена за глух актьор. Участва в телевизионната програма за деца „Улица Сезам“ от 1971 г. до 2003 г. в ролята на библиотекарката Линда. Това е най-дългото непрекъсвано присъствие на глух актьор на екрана в историята на телевизията.

Лора Редън Сиъринг (Laura Redden Searing) – американска глуха поетеса и журналист. Предполага се, че тя е първата глуха жена журналист. Издавала е творбите си под псевдоним с мъжко име.

Лу Фериньо (Louis "Lou" Jude Ferrigno) – американски културист и актьор. След прекарана ушна инфекция на тригодишна възраст, губи 80% от слуха си. Той печели престижните турнири "Мистър Америка", "Мистър Вселена" (2 пъти) и "Мистър Интернешънъл".

Лудвиг Ван Бетовен (Ludwig van Beethoven) – световноизвестен немски композитор на класическа музика и пианист-виртуоз, страдал от прогресивна загуба на слуха и от остра форма на тинитус.

Луис Бунюел (Luis Buñuel Portolés) – един от най-известните испански кинорежисьори-сюрреалисти и поет, известен с изключително „икономичния“ си стил и факта, че когато не искал да отговаря на многобройните питання на актьорите, просто изключвал слуховите си апарати.

Марико Такамура (Mariko Takamura) – японска артистка и поетеса, родена напълно глуха, която е приемана за културна икона от глухите и тежкочуващи японци.

Марли Матлин (Marlee Matlin) – американска глуха актриса, носител на „Оскар“ в категорията „Най-добра актриса“, „Златен глобус“ и други отличия, автор на детски книжки. Тя е първата глуха жена отличена с наградата на Академията. На 11-месечна възраст губи напълно слуха си в дясното ухо и 80% в лявото.

Мат Хамил (Matthew S. "The Hammer" Hamill) – американски състезател по борба и бойни изкуства. Роден е глух. Има чуваща дъщеря от брака си с глуха жена.

Миха Зупан (Miha Zupan) – словенски баскетболист, глух по рождение. Той е първият глух/тежкочуващ играч, допуснат до участие в Евролигата.

Мишел Банкс (Michelle Banks) – афро-американска глуха актриса.

Морган Феърчайлд (Morgan Fairchild) – американска актриса, която загубва частично слуха си в ранна детска възраст след прекарана скарлатина.

Нанет Фабри (Nanette Ruby Bernadette Fabares) – американска актриса със силно нарушен слух. Има звезда на Алеята на славата в Холивуд.

Норм Кросби (Norm Crosby) – американски комик, най-известен с използването на малапропизми (некоректна употреба на дума чрез заменянето ѝ с подобно звучаща дума с различно значение, при което обикновено се получава комичен ефект) и наричан „Майсторът на малапропа“.

Оливър Хевисайд (Oliver Heaviside) – британски самоук електроинженер, математик и физик. Загубва слуха си в младежките си години след прекарана скарлатина.

Оресте Карпи (Oreste Carpi) – италиански глух художник, гравьор и керамик.

Пиер Деслог (Pierre Desloges) – френски писател. Допуска се, че той е първият глух човек автор на книга. Загубва слуха си, когато е на 7 години след прекарана дребна шарка. Научава жестов език от глух италианец едва когато е на 27 години. Автор е на редица добре приети от аудиторията книги на политическа тематика.

Пиер дьо Ронсар (Pierre de Ronsard) – френски поет, загубил внезапно слуха си в младостта си, което прекратило дипломатичната му кариера и го насочило към писането. Наричан е от своите съвременници „Принцът на поетите“.

Пит Тауншенд (Peter Dennis Blandford Townshend) – британски рок китарист и текстописец, известен най-вече като член на групата The Who. Намалението на слуха му и шума в ушите се счита, че е резултат от непрекъснатото излагане на силна музика.

Райън Адамс (David Ryan Adams) – американски певец и автор на текстове за песни, основател на групата „Кардиналс“. Музикантът страда от Мениерова болест и дължи загубата на слуха си на нея в младежка възраст.

Ралф Воган Уилямс (Ralph Vaughan Williams) – британски композитор, оглушал след 40^{-та} си годишнина в следствие от силния шум, издаван от бойните оръдия на артилерията по време на първата световна война, в която участвал.

Робърт Франц (Robert Franz) – немски композитор, чието намаление на слуха започва да се проявява остро към 26^{-та} му година.

Роналд Рейгън (Ronald Wilson Reagan) – американски президент, носел слухови апарати по време и на публичните си изяви. Слуховите проблеми започнали в късна възраст първо в дясното, а после и в лявото ухо.

Сайнмарк (Marko "Signmark" Vuoriheimo) – финландски глух рапър, който е дете на глухи родители. Дебютният му албум (2006 г.) включва музика на CD и музикални клипове на жестов език, представени на DVD. Включените в албума песни са посветени на историята, културата и правата на финландската общност от глухи хора.

Стивън Хопсън (Stephen J. Hopson) – американец, първият глух пилот в света, който през 2006 г. получава квалификация IR (Remi Escordi). Тя му дава право да извършва полети по прибори, т.е. при лошо време и липса на видимост, да се лети само по данните, предоставяни от приборите в пилотската кабина. Хопсън е с вродена глухота вследствие на рубеола, прекарана от майка му по време на бременността.

Томас Едисън (Thomas Alva Edison) – световноизвестен американски изобретател и бизнесмен, загубил частично слуха си след пубертета. Едни от най-известните му изобретения са електрическата крушка и фонографа. Притежава над 1 000 патенти на изобретения от държави в цял свят.

Уилям Бойс (William Boyce) – британски композитор, един от най-значимите британски композитори на XVIII век. Страдал е от прогресивно намаление на слуха, достигнало до глухота.

Уилям Макмеън (*Sir* William "Billy" McMahon) – австралийски политик и бивш министър-председател на Австралия, който е с нарушен слух от ранна възраст. Носител на редица почетни отличия.

Уолтър Джейки (Walter Geikie) – шотландски художник, който на двегодишна възраст губи трайно и напълно слуха си, поради прекарано заболяване.

Фердинанд Бертие (Ferdinand Berthier) – френски педагог, политически и интелектуален организатор. Автор е на книги за историята на глухите хора и тяхната култура, изтъквайки имената на глухи актьори и поети на жестов език от своето съвремие.

Филис Фрилич (Phyllis Frelich) – американска глуха актриса, дете на глухи родители. Носител на наградата „Тони” за участието си в театралната постановка „Деца, забравени от Бога”.

Франсиско Гоя (Francisco José de Goya y Lucientes) – испански живописец и график, дворецов художник на Испанската корона. На 46-годишна възраст се разболява тежко в резултат на което слухът му е силно увреден.

Харолд Макграт (Harold MacGrath) – американски романист, майстор на късия разказ и филмов сценарист, загубил слуха си в ранна възраст.

Хедър Уайтстоун (Heather Whitestone) – първата глуха жена, която печели титлата „Мис Америка”. Загубила почти изцяло слуха си на година и половина.

Хенриета Ливит (Henrietta Swan Leavitt) – американски астроном, загубила слуха си до степен глухота след прекарана болест в младежките си години. Ливит е първият човек, който установява важната роля на цефеидите за измерването на космическите разстояния.

Шели Бийти (Shelley Beattie) – американска културистка, загубила слуха си на 3-годишна възраст поради предозиране с аспирин.

Шошана Стърн (Shoshannah Stern) – американска глуха актриса, най-известна с ролите си в постапокалиптичната драма „Джерико“ и телевизионният сериал „Трева“. Тя е потомък на четвърто поколение глухи хора, една от бабите ѝ е оцеляла в Холокост.

...

Скъпи родители, този списък може да продължи още много дълго с изброяването на имена на хора, повече или по-малко известни, живели преди много години или днес, които са дали значителен принос към световната и/или национална история, култура и изкуство. Неговото създаване цели да ви покаже, че не трябва да приемате детето си за по-малко талантливо и способно, само защото не чува добре. Всеки човек има своя сила и област, в която да се развива оптимално и чрез работата си да допринесе за развитието на човешкото познание и за собственото си израстване като личност.

13. Любопитно

Както всяка област, така и историята и съвременето на хора със слухови нарушения са белязани с много интересни събития. Някои от любопитните факти, свързани с глухотата са:

По времето, когато композира Деветата си симфония, Бетовен е напълно глух. За да усеща вибрациите, които отделните тонове произвеждат, той захапва дървена пръчка, чийто втори край допира до клавиатурата на пианото.

Уилям Хой (William Hoy) е глух бейзболист, който измисля и въвежда знаците с ръце за страйк и бол в бейзбола.

Александър Бел, изобретателят на телефона, е бил учител на глухи деца. Той изобретява телефона, а в последствие и слуховия апарат, за да помогне на глухите си майка и съпруга да чуват по-добре.

Гмуркачите и водолазите използват жестове, за да общуват, когато са във водата.

Благодарение на жестовия език, който използват, глухите хора могат да общуват дори когато се намират на голямо разстояние един от друг, както и по време на хранене, пиене и извършване на други дейности.

Жестови езици ползват не само глухите хора. Те дори са съществен елемент от някои професии като например водолази, навигатори на писти и брокери на стокови борси. Техните жестове са различни от тези в жестовите езици на глухите хора.

Определени жестове се използват във военното разузнаване, когато е рисковано да се говори.

Уменията за отчитане по устните са високо ценени от военните за целите на шпионажа. Благодарение на тях се осигурява ценна информация за врага от безопасно разстояние.

Глухите шофьори са по-внимателни от чуващите и поради тази причина по-рядко са санкционирани за нарушения от властите.

Статистиката сочи, че глухите хора имат по-дълга продължителност на живота в сравнение с чуващите.

Заклучителни слова

Уважаеми родители,

Тази книга е скромн опит да Ви запознае с някои от особеностите на слуховите нарушения и техните признаци, с възможностите за общуване и обучение на децата. Тя е опит да се обърне вниманието Ви върху изграждането на добро самочувствие при детето, така важно за успешна реализация и пълноценен живот. Представени са и кратки данни за някои от известните личности в света с проблеми на слуха и любопитни факти, свързани с глухите хора. Включена е справка с координатите на регионалните инспекторати по образованието, ресурсните центрове в страната и адресите на трите специални училища за деца с увреден слух.

Специалистите, с които ще си сътрудничите най-тясно във връзка с нарушения слух на детето Ви, са аудиолозите, лекарите по ушни, носни и гърлени болести, учителите, възпитателите, както и слухово-речевите рехабилитатори. Важно е да изградите добри взаимоотношения с тях и да разчитате на обективността при оценката им.

Важните решения, свързани с бъдещето на децата, не се взимат лесно. Ако информацията в книгата е улеснила избора Ви, то нейната основна мисия е изпълнена.

Полезни контакти

Може да използвате посочените координати, когато имате нужда от консултация, съвет или насока, свързана с възможностите за обучение и рехабилитация на вашето дете. Освен към посочените институции, може да се обърнете и към правителствените и неправителствени организации в страната, които се занимават с подпомагане образованието на деца със слухови нарушения.

Регионални инспекторати по образование (РИО):

№	Област	Адрес	Тел. код	Телефон	Факс	Електронна поща и/или Интернет страница
1	Благоевград	2700 ул."Тракия" 2	073	88 52 73	88 52 68	rio_blg@mbox.contact.bg http://www.rio-blg.com/
2	Бургас	8000 ул."Гладстон" 150	056	81 32 49	81 32 59	rio_bs@mbox.contact.bg http://rio.bourgas.org/
3	Варна	9000 ул."Преслав" 51	052	63 22 43	63 22 43; 63 22 98	riovarna@mbox.contact.bg http://rio-varna.hit.bg/
4	Велико Търново	5000 ул. "Васил Левски" 13, п.к.152	062	63 48 76	62 80 37	rio_vt@vali.bg http://www.rio-vt.hit.bg/
5	Видин	3700 пл. "Бдинци" 2А, ет. 12, п.к.23	094	60 17 31	60 17 34	iomon-vidin@dir.bg http://www.rio-vidin.hit.bg
6	Враца	3000 ул."Софроний Врачански" 6	092	62 22 82	62 46 43	riovr@abv.bg http://www.rio-vratza.com/
7	Габрово	5300 бул."Трети март" 6	066	80 54 11	80 54 11	rio_gabrovo@yahoo.com http://www.rio-gabrovo.hit.bg/
8	Добрич	9300 пл."Свобода" 5, ет.3, п.к.153	058	60 53 45	60 23 07	mondb@mail.bg http://www.rio-dobrich.dobrich.net/
9	Кърджали	6600 ул."Миньорска" 1	0361	6 27 20	6 27 20	io_na_mon_kardjali@yahoo.com http://www.rio26.escom.bg/
10	Кюстендил	2500 ул."Демокрация" 55	078	55 00 74	55 00 74	io_mon_kst@mail.bg io_mon_kst@abv.bg http://www.rio-kyustendil.com
11	Ловеч	5500 ул."Търговска", ОбС, ет.10	068	60 38 06	60 38 07	rio_lovech@yahoo.com http://rio-lovech.hit.bg/
12	Монтана	3400 пл."Жеравица",	096	30 09 80	30 09 84	io_montana@yahoo.com

		ОбС						
13	Пазарджик	4400 ул."Пейо Яворов" 1, п.к.69	034	44 38 72	44 62 70	riopz@pasat.bg	http://www.riopz.org/	
14	Перник	2300 ул."Св.св.Кирил и Методий" 11	076	60 48 30	60 48 30	iomon@pernik.bg	riomon14@yahoo.com	http://www.rio26.escom.bg/
15	Плевен	5800 ул."Д. Константинов" 23, ет.3, п.к.4	064	80 09 12	80 02 06	io_pleven@yahoo.com	http://www.rio-pleven.com	
16	Пловдив	4000 ул."Цариброд" 1	032	63 18 43	63 18 47	iomonpv@rakursy.com	http://www.rio-plovdiv.com/	
17	Разград	7200 ул."Бели лом" 40, п.к.21	084	66 09 34	66 09 34	rio_razgrad@mbox.contact.bg	http://rio-razgrad.hit.bg/	
18	Русе	7000 ул."Църковна независимост" 18, п.к.70	082	83 45 32	82 33 42	io_mon@exco.rousse.bg	http://www.rio-ruse.org	
19	Силистра	7500 ул."Шар планина" 75, п.к.286	086	82 39 54	82 39 58	rio_silistra@mbox.contact.bg	rio_silistra@yahoo.com	http://www.rio19.escom.bg
20	Сливен	8800 ул. Цар Освободител 1, п.к. 123 А	044	66 24 07	62 37 46	rio_sliven@infotel.bg	http://www.sliven.net/web/obrazovanie/	
21	Смолян	4700 ул."България" 14	0301	6 24 06	6 24 53	rio_sm@infotel.bg	http://www.rio26.escom.bg/	
22	София-град	Ул. „Антим I” №17	02	935 60 51	988 39 37	inspektorat@mail.orbitel.bg	http://rio-sofia-grad.com	
23	София-област	бул."Цариградск о шосе" 125, бл.5	02	971 02 99	870 53 27	rio_sfo@abv.bg	rio_sfo@yahoo.com	http://www.rio26.escom.bg/
24	Стара Загора	6000 ул."Барейро" 9, п.к.175	042	62 76 07	62 76 07; 5 21 29	slavova@iosz.org	http://www.iosz.org	
25	Търговище	7700 ул."Иван Вазов" 1, ет.2, п.к. 202	0601	6 28 34	6 33 19	riotg@mbox.contact.bg	http://riotg.my.contact.bg	
26	Хасково	6300 ул."П. Евтимий" 2, п.к. 184	038	62 25 03	62 25 03	schooldc@haskovo.spnet.net	http://rio.escom.bg/	
27	Шумен	9700 ул."Цар Калоян" 1	054	5 52 08	80 03 73	rio-shumen@icon.bg	http://www.rio.icon.bg/	
28	Ямбол	8600 ул."Жорж	046	66 10 77	66 10 76	rio@yambollan.com	http://rio.yambollan.com/	

Папазов" 6,
п.к.449

Ресурсни центрове (РЦ):

№	Област	Адрес	Тел. код	Телефон	Факс	Електронна поща и/или Интернет страница
1	Благоевград	2700 ул."Братя Иванови" 7	073	83 33 41	83 33 41	res_centre@mail.bg
2	Бургас	8000 ул. „Индустиална" 1, ет. 2	056	82 52 39		rc_burgas@abv.bg
3	Варна	9000 бул."Сливница" 113	052	64 16 70	64 16 70	r.centar@abv.bg http://resource-centre-varna.com/
4	Велико Търново	5000 ул."Мармарлийска" 26	062	60 33 12		resursencentar_vt@abv.bg http://rcenter-vt.com
5	Видин	3700 ул. „Цар Симеон Велики" 132	094	60 68 68		rescentre_vidin@abv.bg
6	Враца	3000 ул."Огоста" 4	092	62 15 69		gstatkova@abv.bg http://rc-vratsa.my.contact.bg
7	Габрово	5300 бул. „Брянска" 3	066	80 02 14		rescentar_gabrovo@abv.bg
8	Добрич	9300 ул. "Йордан Йовков" 4	058	60 55 14		rc_dobrich@abv.bg www.rcdobrich.hit.bg
9	Кърджали	6600 ул. "Капитан Петко Войвода" 3а	0361	86 061	62 484	rc_kj@mail.bg
10	Кюстендил	2500 ул. "Кокиче" 7	078	52 29 10		r.centar_kn@abv.bg
11	Ловеч	5500 ул. "Стара Планина" 31	068	60 01 81		rescentyr_lovech@abv.bg http://rescenter-lovech.hit.bg/
12	Монтана	3400 ул. „Неофит Бозвели" 22	096	30 62 19		rcpiovdusop_mont@abv.bg http://store4.data.bg/rcmontana/
13	Пазарджик	4400 ул. "Веслец "2А	034	48 00 38	48 00 38	rc_pz@abv.bg http://rcpz.hit.bg/
14	Перник	2300 кв. "Хр. Смирненски" бл. 4	076	60 71 81		rcpk@abv.bg http://rcpk.dir.bg
15	Плевен	5800 бул."Георги Кочев" 66	064	80 51 88		resource_centre.pl@abv.bg http://rcpleven.com/
16	Пловдив	4000 ул. "Прохлада" 1	032	26 01 52		resursencentar@abv.bg http://resursencentarplovdiv.hit.bg
17	Разград	7200 ул." Никола	084	62 12 45		resursen_centar_rz@abv.bg

		Вапцаров" 10				
18	Русе	7000 пл. "Левски" 1а	082	860116	86 01 16	rcrusse@gmail.com http://rcrusse.eu/
19	Силистра	7500 ул. „Христо Смирненски” 5	086	82 36 12		r_centerss@abv.bg
20	Сливен	8800 кв."Българка" ул."Д. Добрев"	044	68 10 22		resursencenter_sliven@abv.bg
21	Смолян	4700 ул. „Братан Шукеров” 19	0301	89 909		rcio_smolyan@abv.bg
22	София-град	бул."Ал. Стамболийски" 191	02	828 94 97; 920 15 89		rcenter_sf@abv.bg
23	София-област	ул. "Проф. д-р Асен Златаров" 3 (гр. Годеч)	02	0886 794 326		rc_sf_obl@abv.bg
24	Стара Загора	6000, ул. „Ген. Столетов” 183, ет.1	042	26 41 88		info@rcenter-sz.org http://www.rcenter-sz.org/
25	Търговище	7700 ул. "Трапезица" 66	0601	6 44 64; 0895664166		resursencentar_tg@abv.bg http://www.resursencentar-tg.hit.bg
26	Хасково	6300 ул."Иглика" 14, етаж 3	038	66 82 92		rc_haskovo2006@abv.bg http://www.rhaskovo.info
27	Шумен	9700 ул. "Милан Борисов" 16	054	83 22 60		resursentzentar_shu@abv.bg www.rcentarsh.com
28	Ямбол	8600 ул. "Стефан Караджа" 38	046	62 11 33		rescenter.yambol@abv.bg

Средни специални училища за деца с увреден слух (ССУ за ДУС):

№	Град	Адрес	Тел. код	Телефон	Факс	Електронна поща и/или Интернет страница
1	София	ул. "Ген. Стефан Тошев" 82, София 1618	02	955 90 39; 955 55 76	855 61 17	deafschool@mail.bg deafschool@abv.bg http://www.deafschool.hit.bg/
2	Пловдив	4006, ул. "Прохлада" 1	032	62 41 26; 67 89 24		ssudus.plovdiv@abv.bg
3	Търговище	7700, ул. "Трети март" 38	0601	6 40 99; 6 48 74; 6 41 30		deafschool_tg@abv.bg

Използвани източници

<http://www.minedu.government.bg/opencms/opencms/>

<http://www.raisingdeafkids.org/>

<http://www.handsandvoices.org/>

<http://putzworld.blogspot.com/>

<http://www.truecoaching.com/>

<http://www.mommylinks.com/>

<http://www.uihealthcare.com/>

<http://signlanguage-bg.com/>

<http://www.livestrong.com/>

<http://www.wikipedia.org/>

<http://www.teamhope.org/>

<http://www.deafread.com/>

<http://kidshealth.org/>

© Светослава Съева

ГЛУХОТА В СЕМЕЙСТВОТО

Рецензенти: доц. д-р Венета Кацарска
н. с. д-р Милен Замфиров

Коректор: Годор Наков

Българска. Издание първо. Излязла от печат 2009 г.

Формат 84x108/32 Печатни коли 6

Издателство „Агропрес БГ”

Печатница „Циан” ЕООД

ISBN: 978-954-8521-02-4